

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา การวางแผน แนวทางดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แก่นักเรียน ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ใน 6 ด้าน โดยได้ศึกษาเนื้อหา สาระสำคัญของเอกสาร ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4
2. ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 24 ประกอบด้วย

- 2.1 การจัดเนื้อหา สาระ และกิจกรรม
- 2.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด และการจัดการ
- 2.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
- 2.4 การผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ
- 2.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสื่อการเรียนรู้
- 2.6 การร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

3. มาตรฐานโรงเรียน

- 3.1 มาตรฐานด้านผลผลิต
- 3.2 มาตรฐานด้านกระบวนการ

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 4.1 งานวิจัยภายในประเทศ
- 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และขั้นตอนในการดำเนินงาน ต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วยรายละเอียดตามมาตราต่างๆ 9 มาตรา ดังนี้

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ พัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการ ตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความรู้ ทักษะด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา โดยเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการ ในเรื่อง การจัดเนื้อหา สาระ และกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การฝึกปฏิบัติให้ได้ ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ในทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล แหล่ง

การเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของ ผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ ไปในกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้ นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่ง มาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการ ประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาคือ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคล ตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัย และ ศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และ วรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้ง หารวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละ ระดับการศึกษา

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ที่กล่าวถึง แนวการจัดการ การศึกษา ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า การให้ความร่วมมือจากชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบัน ศาสนา สถานประกอบการ และอื่นๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน รวมทั้ง การจัด

ทำสาระของหลักสูตร ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ โดยสัมพันธ์กับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การเห็นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นส่วนที่เสริมให้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามมาตรา 24 ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้

ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542 มาตรา 24

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ได้กำหนดการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542 ข : 10) ดังต่อไปนี้

การจัดเนื้อหา สาระ และกิจกรรม

การจัดการศึกษาไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นการสอนเนื้อหามากกว่าการสอนตามความสนใจของผู้เรียน และความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่เมื่อเกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยปฏิรูปจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือที่กล่าวว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด (ประเวศ วะสี, 2543 : ก) และจากกระแสการปฏิรูปการศึกษาต้องการสอนคน มิใช่สอนหนังสือ การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียน จำเป็นต้องปรับกระบวนการทัศน์ให้เป็นรูปธรรม โดยนำสาระหลักและทฤษฎีทางการศึกษาต่าง ๆ พร้อมทั้ง การเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้การที่จะทำให้ใครสักคนหนึ่งเพียบพร้อมด้วยความรู้ คุณธรรม มิใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์มาบูรณาการ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มตามขีดความสามารถ เปรียบเช่น นายช่างใหญ่ที่ต้องเรียนรู้วิธีทำงานเพื่อให้ได้สิ่งที่คาดหวัง หรือครูก็เช่นเดียวกัน ที่จะต้องมีวิธีการที่จะทำให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ เพื่อแสดงความเป็นครูวิชาชีพชั้นสูง ให้ปรากฏแก่สาธารณชนทั่วไป

การจัดเนื้อหา สาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลนั้น ครูต้องตระหนักว่า ศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็ก แต่ละคนย่อมแตกต่างกัน ดังนั้น สิ่งที่คุณจะมอบให้กับผู้เรียนจึงต้องเหมาะสมกับความสามารถ การจัดประสบการณ์เรียนรู้ และกิจกรรมต้องหลากหลาย ตามความต้องการของผู้เรียน ครูต้องเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของตน เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ มีโอกาสฝึกปฏิบัติ ฝึกใช้ความสามารถทางปัญญา ใช้เหตุผลให้ได้รับประสบการณ์มากพอที่จะสร้างสิ่งที่มีความหมายให้กับตน จากกระบวนการที่ผู้เรียนต้องสร้างความรู้ด้วยตนเอง และสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ให้เข้ากับโครงสร้างสติปัญญา ที่มีอยู่แล้วการเรียนรู้จะเกิดขึ้น เมื่อทำกิจกรรมและสร้างสิ่งที่มีความหมาย ผู้เรียนต้องเป็นผู้

ประมวลข้อมูล ที่จะทำให้เกิดสิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเอง (พรรณี เกษกมล, 2543 : 34)

ดังนั้น การจัดเนื้อหา สาร และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลนั้น มีเนื้อหา อันเป็นประเด็นสำคัญในการจัดกระบวนการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังนี้

ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบหนึ่งในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ ดังที่ สมพิศ วงษ์แหยม (2535 : 37) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา มีทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สำหรับลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีนั้น ประกอบด้วย

1. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน
2. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรเร่งให้ผู้เรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
3. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรให้โอกาส และเห็นความสำคัญของผู้เรียนทุกคนในชั้นเรียน
4. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองของผู้เรียน

แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีประกอบด้วย

1. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับความคิดรวบยอดของการสอน และตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนที่กำหนดไว้ โดยอยู่บนพื้นฐานของเนื้อหา และประสบการณ์ที่นำมาใช้ในการสอน
2. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการคิด การวิเคราะห์ การเลือก ควรตัดสินใจ และทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็น
3. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีผลต่อการเรียนรู้ พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนในทางที่ดี และมีประโยชน์
4. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับวัย ประสบการณ์ ช่วงความสนใจ ระดับสติภาวะ และความสามารถทางสติปัญญาของผู้เรียน
5. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องเป็นสื่อกลาง ในการบูรณาการในเรื่องของเนื้อหา ประสบการณ์ สิ่งที่เกิดขึ้น ปัญหา ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ให้กลมกลืนกับการเรียนรู้ มีความใหม่ และทันสมัยอยู่เสมอ

6. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีสาระน่าสนใจ สามารถสอดแทรกความสนุกสนาน และต้องมีส่วนท้าทายให้นักเรียนรู้จักคิด การให้เหตุผล และการแสวงหาคำตอบต่าง ๆ ด้วยตนเอง

7. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรสร้างและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามกฎระเบียบและขั้นตอนที่กำหนดไว้

8. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีส่วนร่วมของการพัฒนาในเรื่องของการทำงานร่วมกัน

9. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน ผลการแพ้ หรือชนะมากเกินไป ทุกคนควรมีความพอใจ และรู้จักการยอมรับเพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นเสมอ

10. กิจกรรมการเรียนการสอน ต้องสามารถปรับเนื้อหาและประสบการณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมที่หายาก ไม่น่าสนใจ ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่แสดงออกได้ เคลื่อนไหว น่าสนใจ และมีส่วนสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่ห้องเรียน

11. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรระบุชัดเจนถึงพฤติกรรม ที่ผู้เรียนจะสามารถกระทำได้ และต้องสามารถวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน หลังจากกระบวนการเรียนรู้เสร็จสิ้นลง

นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอน ยังเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ว่าจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด จึงมีคำกล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน จะแยกออกจากกันไม่ได้ แต่จะเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกัน ซึ่งองค์ความรู้ที่ส่งผลให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ด้านการจัดเนื้อหา สาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ยังประกอบด้วยสาระ และกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

พฤติกรรมกรรมการเรียนรู้

ลีลาการสอน ลีลาการเรียนของคนเรานั้นแตกต่างกันหลายคนหลายอย่าง บางคนเรียนแล้วจดจำนำไปใช้บางคนเรียนแล้วรู้วิธีการเรียนรู้นำไปประยุกต์ใช้ได้มากมายหลายอย่าง แต่บางคนเรียนเฉย ๆ คือไม่รู้ว่าจะรู้หรือไม่รู้ (วิไลวรรณ ตรีศรี ชนะมา, 2538 : 1)

การเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเรียนรู้เพื่อรู้ และอีกส่วนหนึ่งเรียนรู้เพื่อจำ เพราะฉะนั้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงออกมาไม่เหมือนกัน คนที่เรียนรู้เพื่อรู้กับคนที่เรียนรู้เพื่อจำแล้วนำไปใช้ จะมีผลการใช้ที่ต่างกันและการเรียนรู้ คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลของปฏิกิริยาตอบสนองที่มีต่อสิ่งเร้า นอกจากนี้ การเรียนรู้อย่างหมายถึง การปรับปรุงให้มีคุณค่าในทางที่ดีขึ้นซึ่งอารมณ์ ใจเที่ยง (2537 : 13) ได้กล่าวสรุปว่า การเรียนรู้ คือกระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกหัด สำหรับพฤติกรรมที่ถาวรอันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัดนั้น มีตัวอย่างที่สามารถชี้ชัด ได้แก่ การที่เด็กคนหนึ่งว่ายน้ำไม่เป็น แล้วเขาก็ไปฝึกหัดว่ายน้ำได้ แม้ว่าเขาจะหยุดว่ายน้ำ

ไปนาน สามถึงสี่เดือน แต่เมื่อเขากลับมาว่ายน้ำใหม่ เขาก็สามารถว่ายน้ำได้ นั่นเป็นเพราะเด็กคนนั้นเกิดการเรียนรู้วิธีการว่ายน้ำ และที่กล่าวว่าเขาเกิดการเรียนรู้วิธีการว่ายน้ำ ก็เพราะเขาเกิดพฤติกรรมที่ถาวร หรือการที่ชายคนหนึ่งเล่นไฟไม่เป็น เขาก็ฝึกหัดเล่นไฟจนกระทั่งเป็น แม้เขาจะหยุดไปนาน แต่พอกลับมาเล่นไฟใหม่เขาก็สามารถเล่นได้ อีกที่เป็นอย่างนี้เพราะเขาเกิดการเรียนรู้วิธีการเล่นไฟเช่นกัน พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงคือ จากการเล่นไฟไม่เป็นการกลายเป็นคนเล่นไฟเป็นและเป็นพฤติกรรมที่ถาวรด้านไม่ตี

สรุปได้ว่า ลักษณะของการเรียนรู้ นั้น จะพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้น 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะถาวร และจะต้องต่อเนื่องมาจากประสบการณ์

ดังนั้น เมื่อเราทราบแล้วว่าการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ นั้น มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ครูจึงจำเป็นต้องให้ความสนใจและตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก เพราะถ้าจัดประสบการณ์พลาดผู้เรียนก็จะรู้ผิดพลาดไปได้ ทำอย่างไร จึงจะให้เด็กมองเห็นหรือค้นพบได้ด้วยตนเอง และในคำถามนี้ มีผู้ตอบหลายประเด็น อาทิเช่น สอนโดยไม่ต้องสอน กล่าวคือ ครูหยุดเป็นผู้รู้ หยุดการเป็นผู้บอก หรือครูต้องมองภาพของงาน (Expectation) ให้ชัดเจนและการสร้างยุทธศาสตร์สร้างผู้นำ ต้องมองภาพของงานให้ชัดเจนต้องใช้กระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนมองภาพของงานที่จะเรียนชัดเจน เขียนบรรยายให้สร้างแผนภูมิความสัมพันธ์การศึกษาผลงานของเขาเองได้ การประชุมปรึกษาหารือโดยนำข้อมูลที่มีอยู่ปรึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือกันเพื่อปรับปรุงพัฒนาผลการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ โดยจัดการตัดสินใจในการเลือกมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้ง การบูรณาการเนื้อหา สารความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน และช่วยกันกำหนดลักษณะการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายยิ่งขึ้น โดยการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ความรู้ทั้งหลายมาเป็นหลักการให้ได้ (Generic Knowledge) จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ต้องให้ผู้เรียนมองภาพงานให้ชัดเจน ถ้าสอนคำก็ต้องมองภาพของคำให้ชัดเจน เช่นกัน

การจัดการศึกษายุคใหม่นั้น ต้องพัฒนาเด็กให้อ่านหนังสือหลากหลาย รู้จักเลือกอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ใช่การท่องจำหนังสือเพียงอย่างเดียว ให้เด็กมีการทำงานร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันวิเคราะห์ ร่วมกันวิจัยข้อมูล ร่วมกันอภิปรายสรุปผลข้อค้นพบ ต้องให้เด็ก ๆ เรียนด้วยความสนุก โดยให้รู้จักหัดคิดเป็นระบบ หัดสังเกตุสิ่งต่าง ๆ ให้เด็กเรียนรู้ชีวิตจากชีวิตจริง ๆ ของเด็ก ซึ่งบทเรียนของเด็กนั้น จะต้องทันสมัยและพัฒนา กล่าวคือ

1. บูรณาการสรรพวิชาเข้าด้วยกัน
2. เรียนรู้เรื่องท้องถิ่นแล้วค่อย ๆ ขยายออกสู่วงนอก
3. เรียนรู้เรื่องชีวิต รู้จักตนเองมากกว่ารู้จักผู้อื่น

4. เรียนเรื่องทำมาหากินที่เหมาะสมกับเรื่องของตนเอง
5. เรียนเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม
6. บทเรียนต้องไม่ยึดติดตำราเล่มเดียว
7. บทเรียนต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
8. หนังสือเรียนต้องมาจากการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน
9. หนังสือเรียนของกรมวิชาการ หรือสำนักพิมพ์อื่น ๆ เป็นเพียงหนังสือส่งเสริม

การค้นคว้าของผู้เรียนเท่านั้น

ทั้งนี้ เมื่อผู้เรียน เรียนแล้วจะเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ดังนี้

1. ชี้อธิบายความคิดเรื่องที่เราเรียนรู้ได้ อันจะนำไปสู่การชี้ให้เห็น
2. วิเคราะห์ส่วนย่อยของเรื่องที่เราเรียนรู้ได้ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์
3. สามารถตัดสินความถูกต้องชั่วดีได้ อันจะนำไปสู่การประเมินค่า
4. สามารถนำไปใช้ในชีวิตได้ อันจะนำไปสู่การนำไปใช้

เพราะฉะนั้น ครูไทยในวันนี้จะต้องเป็นครูที่ทันสมัยและพัฒนา กล่าวคือ ครูจะต้องคิดอยู่เสมอว่ากำลังสอนคน ไม่ใช่สอนหนังสือ การสอนคนต้องรู้จักคนที่สอน รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องสนองความแตกต่างของคน ไม่ยึดติดตำราห้องเรียน หรือเนื้อหา ไม่สอนให้ท่องจำเนื้อหา รวมทั้งการฝึกทักษะกระบวนการ ให้คิดตัวผู้เรียนไปแสวงหาความรู้ หาประสบการณ์ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนารอบครัว และพัฒนาสังคมต่อไปได้ ถ้าครูคิด และทำตามที่เราคิดไว้ดังกล่าวข้างต้น เราจะมีเด็ก ๆ ที่มีพฤติกรรมการเรียนรู้ และได้เรียนรู้สิ่งที่เรียนรู้ได้อย่างดีครบถ้วน

เนื่องจาก การศึกษา คือ การยกสถานะทางวิญญาณของมนุษย์ เป็นการฝึกปฏิบัติ และการกระทำลงไปให้รู้ในสิ่งที่ตนต้องการจะรู้ การศึกษาเกิดขึ้นจากความอยากระบายใคร่ จึงลงมือทำสังเกต ค้นคว้า ทดลอง เพื่อให้พบแนวทางแก้ปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่รอด และได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์พึงได้ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ (อ้างถึงในสุนน อมรวิวัฒน์, 2530 : 26) กล่าวว่า เพราะขั้นตอนของการกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ นั้น ปรากฏชัดในหลักสูตรการศึกษา ปัจจุบันนี้ ถ้านักเรียนมีความอยากรู้ และศึกษาค้นคว้าหาความรู้โดยการสังเกต ค้นคว้าทดลองแล้วเราก็จะพบความรู้ และปัญหาอยู่ตรงที่เล็กๆ ซึ่งไม่รู้ว่าจะเรียนรู้อย่างไร ซึ่งเราสามารถให้คำตอบได้ว่า ครูต้องสอนวิธีการเรียนรู้ ให้เด็ก ๆ โดยสอนให้เด็ก ๆ ไปค้นคว้าหาความรู้แล้วมาทดสอบกับหนังสือ เพื่อจะรู้ว่าสิ่งที่เขาค้นพบนั้นตรงกับที่หนังสือได้เขียนไว้หรือไม่ ถ้าเขาค้นคว้ามาได้คำตอบไม่ตรงกับที่ปรากฏในหนังสือ ก็ให้เขาทดลองใหม่ ครูต้องคอยเสริมแรงให้เขาสู้ต่อไป ค้นคว้าต่อไป เพราะการค้นคว้าหาความรู้เป็นประสบการณ์จริงของ Bin และประสบการณ์จริงของชีวิตย่อมมีทั้งล้มเหลว และประสบผลสำเร็จ ไม่มีใครที่ได้รับชัยชนะไปทุกครั้ง เขาย่อมจะรู้จักแพ้ รู้จักชนะชีวิตจึงจะไม่อ่อนแอ ชีวิตจึงจะมีรสชาติ แต่ครูอย่า

ปล่อยให้เด็ก ๆ พบความล้มเหลวเสมอไป ต้องคอยประคับ ประคองเขาไว้ อย่ามุ่งสอนแต่คน
เก่งในห้องเรียน เพราะจริง ๆ แล้วเด็กทุกคนเก่งทั้งนั้น ทั้งนี้ครูต้องคอยชี้แนะ ให้เขาค้นพบตัว
เขาเอง แล้วเขาจะภูมิใจว่าเขาคือผู้ชนะ การค้นพบตัวเองของเด็กนั้นแหละ คือการศึกษาที่แท้
จริง การที่สามารถปล่อยให้เด็ก ๆ ไปศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตัวเองนั้น ครูจะต้องเปลี่ยนพฤติกรรม
หรือบทบาทของตนจากผู้ยืนสอนอยู่หน้าชั้นเรียน โดยการบอกให้เด็กจำ ครูต้องเปลี่ยนไป
แสดงบทบาทใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2536 : 26 - 27) โดยระบุว่า ครูควรเปลี่ยนบทบาท
จากผู้สอนมาเป็นผู้กำกับ ประสานงานและคอยเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียน
เกิดความรู้ ให้ทางเลือก กระตุ้นให้คิดและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตำรา สิ่งแวดล้อม และ
สังคม เช่น การพบปะ พูดคุย โดยสรุป ดังนี้

1. การสอน ครูต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมองทั้งระบบ แล้วพัฒนาการเรียน
การสอน ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จริง ให้มีการระดม
ความคิด ปรัชญาหรือ เน้นให้หาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ให้ทำงานเป็นทีม
เพื่อฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

2. ครูต้องเรียนรู้ สนทนากับชุมชน เพื่อทราบความต้องการของชุมชน เป็นคน
ทันสมัย รู้ทันตลาดแรงงาน

3. ครูมีหน้าที่มอบหมายงาน และให้คำปรึกษาหารือเฉพาะบางเรื่อง

4. ครูต้องเปลี่ยนแนวการสอนจากการบรรยาย เป็นการอภิปรายให้ทำงานเป็นกลุ่ม
ฝึกให้แก้ปัญหาโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยเสริมสติปัญญาการรู้จักคิดวิเคราะห์ อย่างมี
เหตุผล เน้นให้เด็กรู้วิธีการเรียนรู้ ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยเน้นให้คิดมากกว่าจำ เน้นกิจกรรม
มหาความรู้ และศึกษา ด้วยตนเอง

5. ครูต้องเป็นผู้กระตือรือร้นต่องาน และกิจกรรม การพาเด็กไปทัศนศึกษาในสังคม
การมุ่งสู่ธรรมชาติ ให้เด็กเรียนรู้การมีชีวิตร่วมจากธรรมชาติ และมีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม

6. ครูต้องรู้หลักการ ขอบเขต วิธีบูรณาการที่ถูกต้อง เพื่อนำไปสอนแบบผสมผสานกับ
ทุกศาสตร์ รู้หลักการสอนที่เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา

7. ครูควรใช้วิธีวัดผลให้เป็นตัวชี้กระบวนการพัฒนาเด็ก และการฝึกการคิด การให้
เด็กเขียนและถกเถียงปัญหาให้มาก ๆ และมากกว่าการให้เลือกทำข้อสอบแบบเลือกตอบ เพราะ
การเขียนเป็นการแสดงถึงความคิดที่มีระบบ รู้จักคิด วิเคราะห์ วิเคราะห์ วิเริ่ม มีเหตุผล

8. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

ดังนั้น หากครูเราสามารถดำเนินบทบาทเป็นครูคนไม่ได้ บทบาทของนักเรียนก็ย่อม
เปลี่ยนไปด้วย พฤติกรรมหรือบทบาทของครูที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้นั้น
อารี พันธุ์มณี (2537 : 69, 82 - 83 อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ, 2541 : 52) ได้กล่าวถึงบท
บาทของครูและนักเรียนไว้ โดยสรุป และนำมาเปรียบเทียบ ได้ดังนี้

พฤติกรรมของครู	พฤติกรรมของเด็ก
1. ส่งเสริมให้เด็กถาม สนใจต่อคำถาม และคำถามแปลก ๆ	1. ชอบเสาะแสวงหา สำรวจ ศึกษา ค้นคว้า และทดลอง
2. ตั้งใจฟังและเอาใจใส่ต่อความคิดแปลก ๆ ของเด็กด้วยใจเป็นกลาง	2. ชอบซักถามและถามคำถามแปลก ๆ
3. กระตือรือร้นต่อคำถามที่แปลก ๆ ของเด็ก ด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวา หรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ	3. ช่างสงสัย เป็นเด็กที่มีความรู้สึกแปลกประหลาดในใจสิ่งที่พบเห็นเสมอ
4. เน้นให้เด็กเห็นว่า ความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่า และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้	4. ช่างสังเกต มองเห็นลักษณะที่แปลกผิดปกติ หรือช่องว่างที่ขาดหายไปได้ง่ายและรวดเร็ว
5. กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง	5. ชอบแสดงออกมากกว่าจะเก็บกด ถ้าสงสัยสิ่งใดก็จะถามหรือพยายามหาคำตอบโดยไม่รีรอ
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนรู้ ค้นคว้า อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ	6. อารมณ์ขัน มองสิ่งต่าง ๆ ในแง่มุมที่แปลก และสร้างอารมณ์ขันอยู่เสมอ
7. การพัฒนาความคิดให้เด็กจะต้องใช้เวลาพัฒนา	7. มีสมาธิในสิ่งที่ตนสนใจ
8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง และยกย่องชมเชย เมื่อเด็กมีจินตนาการที่แปลก และมีคุณค่า	8. สนุกสนานกับการใช้ความคิด
	9. สนใจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง มีความเป็นตัวของตัวเอง

ที่มา อารี พันธุ์มณี, 2537 : 69 (อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ, 2541ก : 52)

จะเห็นได้ว่า เพียงครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ออกหนังสือ มายืนดูนักเรียนศึกษาค้นคว้า ทดลอง หาความรู้ด้วยตนเอง ผลของการเรียนรู้ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก็เกิดขึ้นแก่เด็ก และเด็ก ๆ จะมองโลกอย่างสดใส ถ้าคนเป็นครูคอยให้กำลังใจให้เขาศึกษาค้นคว้าหาความรู้

การสร้างความเป็นเลิศ คือ การตั้งจุดมุ่งหมายที่ท้าทาย แล้วดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ทุกโรงเรียนสามารถตั้งจุดมุ่งหมายที่ท้าทายได้ และไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ซึ่งแต่ละโรงเรียนสามารถสร้างความเป็นเลิศของตนเองได้ โดยใช้ความสามารถของกำลังคนที่มีอยู่ และช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ สันนิษฐานประกาศความเป็นเลิศของตนเอง ยุทธศาสตร์ในการสร้างความเป็นเลิศ คือ การคิด ค้นหา ทดลองใช้ วิธีการทำงานแบบใหม่ ๆ เพื่อให้ได้ผลงานที่ดีขึ้นกว่าเดิม หลักสูตรเปิดโอกาสให้โรงเรียนคิด ค้นหา แนวทางพัฒนาการเรียนการสอน จึงกล่าวได้ว่า การยึดเด็กเป็นจุดศูนย์กลางและสนองความต้องการของท้องถิ่น เพียงแต่ครูทดลองศึกษาว่าเด็กของเราเป็นอย่างไร น่าจะเติมเต็มตรงไหน ใช้วิธีใดมาเติมให้เต็ม แล้วทดลองใช้วิธีการที่คิด

ค้นหามาได้ โดยนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแล้วบันทึกผลการพัฒนา และจุดที่ควรพัฒนา เอาไว้ศึกษาค้นคว้าพัฒนาไปตลอดและเป็นเลิศทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็ ย่อมเป็นของเรา ทั้งนี้ การจัดการศึกษาเป็นการพัฒนาตัวผู้เรียน เพื่อเอาไปใช้ประโยชน์จริงใน ชีวิตประจำวัน เพื่อนำไปพัฒนาสังคม พัฒนาตัวเองให้ได้ การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาตัวผู้เรียน และผู้เรียนสามารถพัฒนาได้สูงสุดเท่าไร สิ่งนั้นคือความคิดความงาม ซึ่งวิธีการเรียนนั้น อาจไม่ เหมือนกัน เนื้อหาสาระที่กำหนดให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่เหมือนกัน นั่นคือ ล้าคนล้าหลัก สูตร ถ้าล้าคนล้าหลักสูตร การมองในเชิงเปรียบเทียบว่าใครสูงใครต่ำกว่ากัน ในส่วนของการ จัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนการสอนนั้น เป็นหน้าที่ของโรงเรียน ของครูร่วมกับเด็ก ร่วมกันจัด กิจกรรมการเรียนรู้อุ้ จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของเด็ก เพราะฉะนั้น กิจกรรมการ เรียนการสอนต้องมีจุดหมายปลายทาง ครูต้องมองภาพของงานให้ออกว่าทำแล้วได้อะไรขึ้นมา ทำแล้วเกิดอะไรขึ้นมา ไม่ใช่ทำเพื่อสักแต่ว่าได้ทำ เราควรเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ จัดกิจกรรมยาม เข้า ร้องเพลง เล่านิทาน อ่านหนังสือ เล่าข่าว เราต้องรู้ว่าทำไปทำไม ถ้าเด็กร้องเพลงด้วยการ ถูกครูบังคับให้ร้อง เพราะอยากได้คะแนน ต่างกันกับที่เด็กต้องร้อง เพราะอยากร้อง และร้องเพื่อ ฝึกความกล้าหาญ กล้าแสดงออก ตั้งใจร้อง ใส่อารมณ์ ความรู้สึกเข้าใจภาษาเพลงแล้วใส่ อารมณ์เข้าไปในภาษาเพลง ถ่ายทอดออกมาเป็นเสียงเป็นลีลา ทำทาง ผู้ร้องสนุก ผู้ฟัง ครึกครื้น กิจกรรมนี้ มีความหมายต่อนักเรียน เพราะนักเรียนเกิดสุนทรียรส ในบทเพลง หรือ เด็กๆ แข่งกีฬา แข่งขันกันด้วยความสนุกสนาน แพ้ชนะไม่โกรธกัน การร่วมเป็นกำลังใจให้ นักกีฬา นักกีฬาร่วมแข่งขันเพื่อพัฒนาสุขภาพกายสุขภาพจิต กิจกรรมอย่างนี้มีความหมายต่อ ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะรู้สึกค่าของการออกกำลังกาย และออกกำลังกายเป็นประจำสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ การที่นักเรียนออกมาเล่าข่าวแล้วสามารถบอกได้ว่า ปัญหาเกิดจากอะไร ทำไม่จึงเป็นปัญหา ผลของปัญหากระทบถึงใครบ้าง มีแนวทางใดที่พอจะแก้ไขได้ และคาดหวัง ว่า ถ้าแก้ไขด้วยแนวทางนี้จะมีผลอย่างไร แล้วสรุปเรื่องราวทั้งหมด กิจกรรมนี้มีความหมายต่อผู้ เรียน เพราะฝึกให้เด็กหัดวิเคราะห์หาทางเลือก และประเมินข้อปฏิบัติได้ และครูผู้สอนต้อง สามารถจัดกิจกรรมให้เดินเข้าไปในสมองของเด็ก แล้วจุดประกายความคิดในสมอง ให้ลุกโชน ช่างขึ้น เมื่อผลของความคิดเกิดขึ้น ก็ให้ออกจากสมองเด็กมาเผยแพร่เป็นผลงานของเด็ก พฤติ กรรมอย่างนี้ถ้าเกิดขึ้นในตัวเด็ก เด็กจะพัฒนาความคิดของตนได้ การพัฒนาความคิดคือการ พัฒนาปัญญา เราควรเปิดโอกาสให้เด็กพัฒนาปัญญา พัฒนาร่างกายและพัฒนาจิตใจ ต้องให้ เด็กพัฒนาทั้ง 3 ด้าน อย่างรู้ความหมาย นั่นก็คือ จิตใจที่มั่นคง สามารถดำรงกายให้ปกติ จิตใจ และกายปกติ จะมีเวลาคิดแก้ปัญหาได้ และแล้วปัญญาก็จะเกิด

ดังนั้น เมื่อครูสามารถพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้อุ้ได้แล้ว ควรจะเปิดโอกาสให้เด็ก เลือกเรียน อย่านำให้เรียนเพราะครูจะสอน ปล่อยให้เด็กจัดการเรียนการสอนเอง ครูหยุดเป็น ผู้บอกชี้แนะทางเปิดโอกาสให้เด็กจัดการกับชีวิตของเด็กเอง ให้เด็กหัดวาดภาพที่ต่างจากภาพ

ของครู ภายในใจเด็กไม่จำเป็นต้องเหมือนภาพในใจครู ทั้งนี้ วิชาทั้งหลายนี้เปิด เพราะครูวิชา นั้นอยู่ มีครูวิชานี้อยู่ แต่ไม่เคยถามเด็กว่าสนใจหรือไม่ เพราะเราใช้วิธีสอนแบบเดียวคือ ครูเป็นผู้ กำหนดเป็นผู้ดำเนินการ เป็นผู้สอนใช้วิธีการเดียว เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีครูเมื่อใด สอนไม่ได้ ทำ อย่างไม่รู้จะให้การเรียนรู้ทั้งหลายเป็นการจัดการของนักเรียนเอง นักเรียนค่อย ๆ ทำกิจกรรมนั้น ทำอย่างนั้น คิดอย่างนั้นแล้วเกิดภาพนี้ ภาพต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องเห็นภาพในสมองของเด็กอยู่ เสมอว่ามีภาพอะไรอยู่แล้ว จะเติมอะไรให้เกิดภาพอย่างที่เราต้องการ นั่นคือเทคนิคความเป็น ครู เทคนิควิชาชีพครู กระบวนการจัดการโดยผู้เรียนเอง คือให้ผู้เรียนเป็นผู้จัดการเอง การที่ครู เป็นผู้จัดการ ภาพที่จะได้เป็นภาพ อัดสำเนา เน้นความรู้ ความจำ แต่ถ้าเราเปลี่ยนวิธีให้ผู้เรียน จัดการเองก็จะเกิดกระบวนการคิด กระบวนการสร้าง กระบวนการสังเคราะห์ ดังจะเห็นได้ว่า เด็กของเรา มีความสามารถเขียนเรียงความยาวๆ น้อยมาก เพราะการใช้คำถาม และกิจกรรม ของเรานั้นผู้เรียนเป็นผู้ตอบสั้นๆ เหมือนการสัมภาษณ์ออกทีวี

การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

ตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ซึ่งเป็นแผน ที่ มุ่งมั่นพัฒนาการศึกษา ให้เป็นการสร้างรากฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน และกำหนด แผนงานหลักเพื่อการพัฒนาการศึกษาไว้ 9 แผนงาน การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ถูกกำหนดไว้ในแผนงานหลักที่ 2 ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดย มุ่งสร้างกระบวนการเรียนการสอน ให้เป็นการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีหลากหลาย และเกิดขึ้น ได้ตลอดเวลา สถานที่ และจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดการกระบวนการเรียนการสอน ยังไม่เอื้อต่อ การพัฒนาคนให้มีลักษณะมองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้ เนื่องจากการศึกษาในชั้นเรียนได้ล้อมกรอบ ตัวเองให้ออกจากชุมชน และสังคม นอกจากนี้ วิธีการเรียนการสอนยังมุ่งเน้นการถ่ายทอด เนื้อหาวิชา มากกว่าการเรียนรู้จากสภาพที่เป็นจริง และไม่เน้นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนได้ พัฒนา ในด้านการคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังขาดการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ ปรับตัว และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมและสภาพแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 6)

ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีภารกิจในการนำแผนงานหลักที่ 2 ไปสู่การปฏิบัติ ได้ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการหลัก ในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน การดำเนินงานเริ่มจากการวางแผน แนวคิด ของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อนำลงสู่การปฏิบัติ การนำเสนอทฤษฎี การสรุปผลทฤษฎี การติดตามผลเครือข่าย การประสานงานกับกระทรวง กรม กอง และหน่วยงานอื่น ที่มีสถานศึกษาในสังกัด การเผยแพร่เอกสาร และจัดทำวีดิทัศน์ ตลอดจนการประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อเตรียมคนให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

เพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนอย่างมีความสุข เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษา และเอื้อประโยชน์แก่สังคมได้ดี ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์ (2541 : 5 - 10) ได้กล่าวถึง ตัวบ่งชี้การเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยสรุปเป็นแนวคิดและตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานของกระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย

- 1.1 แก่นแท้ของการเรียนการสอน คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน
- 1.2 การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง ทุกเวลา ต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต
- 1.3 ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดของการเรียนรู้
- 1.4 ผู้เรียน เรียนรู้ได้ดีจากการสัมผัสและสัมพันธ์
- 1.5 สาระที่สมคูลเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ คือ ความรู้ ความคิด ความสามารถ

และความดี

2. ตัวบ่งชี้การเรียนของนักเรียน ประกอบด้วย

- 2.1 นักเรียนมีประสบการณ์ตรง
- 2.2 สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2.3 นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัด และวิธีการของตนเอง
- 2.4 นักเรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
- 2.5 นักเรียนฝึกคิดอย่างหลากหลาย และสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจน

ได้แสดงออกอย่างชัดเจน และมีเหตุผล

2.6 นักเรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาทั้งด้วยตนเอง และร่วมด้วยช่วยกัน

2.7 นักเรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูล และสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง

2.8 นักเรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข

2.9 นักเรียนฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

2.10 นักเรียนฝึกประเมินปรับปรุงตนเอง และยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้ อย่างต่อเนื่อง

3. ตัวบ่งชี้การสอนของครู ประกอบด้วย

3.1 ครูเตรียมเนื้อหาและวิชาการ

3.2 ครูจัดสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศ ที่ปลุกเร้าจิตใจ และเสริมแรงให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้

3.3 ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตา ต่อนักเรียนอย่างทั่วถึง

3.4 ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้นักเรียนได้แสดงออก และคิดอย่างสร้างสรรค์

3.5 ครูส่งเสริมให้นักเรียนฝึกคิด ฝึกทำ และฝึกปรับปรุงตนเอง

3.6 ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้ง สังเกตส่วนตัว และปรับปรุงส่วนต้อย ของนักเรียน

3.7 ครูใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกการคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้

3.8 ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง

3.9 ครูฝึกฝนกิริยามารยาท และวินัยตามวิถี วัฒนธรรมไทย

3.10 ครูสังเกตและประเมินพัฒนาการของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

สมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2541 : 37) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่การเป็น คนเก่ง ดี มีสุข นั้น ครูจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการสอนให้สอดคล้องกันทั้งระบบ ซึ่งแนวทางในการปรับเปลี่ยนอาจกระทำได้หลายวิธี อาทิเช่น การสร้างสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนเพื่อให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด และสามารถใช้เวลาที่เหลืออยู่ ทำกิจกรรมของตนเองในห้องเรียน การจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นแหล่งความรู้ และแหล่งสนับสนุน เช่น ความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ในโรงเรียน ประโยชน์ของอาหารในโรงอาหาร สวนสมุนไพร ร้านหนังสือ เป็นต้น การจัดศูนย์วิทยากรให้เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากหลักสูตรปกติ และห้องสมุด เพื่อเน้นให้นักเรียนเรียนด้วยตนเองตามความสนใจ โดยมีครูประจำศูนย์วิทยากรให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดเมื่อเด็กต้องการ และมีการปรับเปลี่ยนสื่อและกิจกรรมการเรียนทุก 2 – 4 สัปดาห์ การให้ความร่วมมือกับผู้ปกครองเพื่อช่วยสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมที่บ้าน รวมทั้ง การร่วมมือกับผู้ปกครองควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกบ้าน และนอกโรงเรียน

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล นั้น จะส่งผลให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี(มีคุณธรรม) และมีความสุข ซึ่งสิ่งที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ ก็คือการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง และในทางปฏิบัติจะต้อง คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความแตกต่างและศักยภาพของผู้เรียน

2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และกิจกรรมที่หลากหลาย ตามความต้องการของผู้เรียน โดยเน้นให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. องค์ประกอบที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ควรจะประกอบด้วย การพัฒนาผู้เรียนในทุกด้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การให้ความสำคัญกับผู้เรียน กิจกรรมต้องชัดเจน และมีจุดหมายปลายทาง

4. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด เน้นการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจที่สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน สาระและกิจกรรมต้อง

5. พฤติกรรมการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อจำและการนำไปใช้ การเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวขยายสู่สิ่งไกลตัว และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ซึ่งสิ่งที่พึงบอกถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมเป็น พฤติกรรมที่ถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์

6. การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน จะต้องมุ่งให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ต่อเนื่องยาวนาน ตลอดชีวิต อันจะก่อให้เกิดสาระที่สมมูลจากการเรียนรู้ คือ ความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมและความดี

ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการสอนให้สอดคล้อง กันทั้งระบบ เช่น การสร้างสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนเพื่อให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด การ จัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นแหล่งความรู้ การจัดศูนย์วิทยากรให้เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากหลักสูตรปกติ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ที่ดี และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง

การฝึกทักษะกระบวนการคิด และการจัดการ

กระบวนการจัดการ ต้องเน้นกระบวนการส่งเสริมความรู้ที่หลากหลาย เน้นกระบวนการ การคิดมากกว่าจดจำเนื้อหาสาระ เน้นทักษะการคิด การฝึกทักษะการแก้ปัญหา ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากความจริง รู้จักแสวงหาข้อมูล รู้จักค้นคว้า และแสวง หาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองจากเครือข่ายต่าง ๆ (พรพนี เกษกมล, 2543 : 34) การเลือกใช้วิธี สอนแบบบูรณาการมีรูปแบบการเรียนที่หลากหลาย การเชื่อมโยงความรู้มีผลให้การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน และผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน ผู้สอนจะต้องสร้างความเป็นกันเอง จูง ใจให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด การจัดการ ร่วมกันวางแผนการเรียน สร้างเสริมกิจกรรมที่ หลากหลาย เพื่อสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์ในรูปแบบต่างๆ และพร้อมที่จะแก้ ปัญหาด้วยการคิดอย่างถูกต้องแยกคาย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเกิดผลอย่างบูรณา การแก่ผู้เรียน คือสร้างความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี (สุนน อมรวิวัฒน์, 2543 : ๖)

การฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การดำเนินการจัดกระบวนการในเรื่องนี้ เน้นกระบวนการ ส่งเสริมความรู้ที่หลากหลาย เน้นกระบวนการคิดมากกว่าจดจำเนื้อหาสาระ เน้นทักษะการคิด คุณสมบัติเชิงจิตพิสัย การปรับตัว การฝึกทักษะการแก้ปัญหา ขั้นตอนการแก้ปัญหา การใช้ เทคนิคต่าง ๆ วิธีการฝึกความชำนาญจนเป็นอัตโนมัติ การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จริง และรู้จักแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร รู้จักค้นคว้า ด้วยตนเองจากเครือ ข่ายต่าง ๆ ใช้วิธีสอนแบบบูรณาการ มีรูปแบบการเรียนที่หลากหลาย ส่งเสริมความคิด สร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาจากประสบการณ์จริง การเชื่อมโยงความรู้ การฝึก ทักษะ และการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (พรพนี เกษกมล, 2543 : 34) ซึ่งขอช่วยการจัด

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

แนวทางการเรียนการสอนที่หลากหลาย

ในการจัดการเรียนการสอนนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541ก : 34) กล่าวว่า มีแนวทางและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย ลักษณะและวิธีการสอนบางวิธีมีความคล้ายคลึงกันมากมีเพียงจุดต่างเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งในที่นี้เสนอวิธีการสอน ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างมีความสุข เรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น และเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีการเรียนการสอนที่นำเสนอ ไม่สามารถแยกให้เห็น ได้อย่างชัดเจนว่าทำให้เกิดการเรียนรู้ประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังนี้

1. การเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integration) เป็นการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในศาสตร์ หรือวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทำให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่มีสภาพใกล้เคียงกับชีวิตจริงการเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ใช้ในการพิจารณา ถ้าพิจารณาเนื้อหาวิชาที่บูรณาการ สามารถแบ่งได้เป็นบูรณาการเป็นวิชา และบูรณาการระหว่าง วิชา ถ้าพิจารณาสำหรับการบูรณาการระหว่างวิชานั้น แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก แบบคู่ขนาน แบบรายวิชาการ และแบบข้ามวิชา

2. การเรียนการสอนแบบโครงการ (Project Approach) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน เลือกสิ่งที่ศึกษา กำหนดเรื่องที่จะศึกษา หรือโครงการที่สนใจจะทำการศึกษด้วยตนเอง ในสิ่งที่มีความคล้ายคลึงเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตจริง หรือสภาพปัญหาที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ความรู้ความคิดที่ลึกซึ้ง เชื่อมโยงสัมพันธ์กันจนได้ความฉันทันทีที่มีความหมายสอดคล้อง และเชื่อมโยงกัน ได้ใช้ทักษะที่มีในการทำงานตามความต้องการ และความสนใจ ทำให้เด็กได้พัฒนาความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานกลุ่ม ความพยายามและความรอบคอบในการปฏิบัติงาน การเรียนการสอนแบบโครงการเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสม เพราะทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างหลากหลาย ในเวลาเดียวกัน และเนื่องจากสิ่งที่เรียนรู้ มีความคล้ายคลึงกับสภาพชีวิตจริง จึงทำให้สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตซึ่งทำให้การเรียนรู้มีความหมายมากขึ้น

3. การเรียนรู้โดยวิธีการกรณีศึกษา (Case Study) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้กรณี หรือเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง หรือ สถานการณ์ปัญหาที่สร้างขึ้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีการแสวงหาความรู้อย่างหลากหลาย มีการ

สถานการณ์ปัญหาที่สร้างขึ้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีการแสวงหาความรู้อย่างหลากหลาย มีการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ หรือสร้างความรู้ให้กว้างขวางและนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนมีความหมายต่อนักเรียนยิ่งขึ้น

4. การเรียนการสอนโดยใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method Skills) เป็นการจัดสถานการณ์ให้เด็กได้ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างชำนาญและคล่องแคล่ว อันจะส่งผลให้สามารถค้นพบความรู้ที่มีระบบและเป็นระเบียบ ได้ความรู้ที่ถูกต้องน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ ซึ่งการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้นั้นสามารถกระทำได้ทุกวิชา สำหรับผลที่ได้จากการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์นั้น นอกจากได้องค์ความรู้ที่ถูกต้องน่าเชื่อถือ สามารถตรวจสอบได้ การได้เรียนรู้กระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างคล่องแคล่ว ชำนาญ และเป็นระบบแล้ว ยังได้สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือ เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ และทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ อันเป็นเครื่องมือสำคัญของบุคคลในการแสวงหาความรู้ต่างๆ แม้ว่าจะมีคำว่าวิทยาศาสตร์อยู่ แต่ไม่ได้หมายความว่าจะใช้หาความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ ได้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเครื่องมือสำหรับการหาความรู้ในการเรียนทุกวิชา และการหาความรู้ในการทำงาน และดำรงชีวิตในสังคมด้วย

5. การเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ (Science Project) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ ศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ด้วยตนเองตามความรู้ ความสามารถ และความสนใจ เป็นรายกลุ่มและรายบุคคล โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในการหาคำตอบของปัญหา หรือข้อสงสัยจากการทำกิจกรรม โครงงานประเภทต่างๆ เช่น การสำรวจข้อมูลในธรรมชาติ การทดลองเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ แนวใหม่ ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนา ให้มีความรู้ในหลักการทางวิทยาศาสตร์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทน และเชื่อมั่นในตนเอง รวมทั้งมีเจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนั้นการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ จะทำให้เด็กได้พัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างครอบคลุมรอบด้าน ทั้งความรู้ ความคิด กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และเจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

6. การเรียนการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Method) ให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากได้คำตอบที่สงสัย โดยการสืบค้น พิจารณาไตร่ตรอง ตั้งสมมุติฐาน รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการทดลองหรือการแสวงหาความรู้โดยวิธีการอื่น ๆ อย่างเป็นระบบจนได้คำตอบ ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล และนำเชื่อถือด้วยวิธีการที่เหมาะสมเป็นระบบด้วยตนเอง การเรียนการสอนแบบสืบสอบนี้ ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ค้นคว้าหาคำตอบที่น่าเชื่อถือ ครุมีบทบาท

สำคัญในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด ความอยากรู้ อยากเห็น สามารถวางแผนทดลองหาความรู้ คำตอบที่สงสัยได้อย่างถูกต้อง รวมทั้ง ชี้นำ ช่วยเหลือให้ข้อมูลย้อนกลับ ตลอดจนตั้งคำถามให้เกิดการคิด พิจารณา จัดระบบระเบียบของข้อมูล และความคิดใหม่ให้มีความเหมาะสม น่าเชื่อถือ นอกจากนี้ครูจะต้องให้การเสริมแรง เพื่อให้เกิดกำลังใจในการค้นหาความรู้ที่ถูกต้องทุกเหตุผล อย่างต่อเนื่อง

7. การเรียนการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) การที่บุคคลสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะทำให้บุคคลอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือการแก้ปัญหายังเป็นระบบ มีขั้นตอนเป็นกระบวนการ และแก้ปัญหาได้ตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้โดยการให้มีโอกาส ในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อทำความเข้าใจปัญหาอย่างชัดเจน ฝึกคิดจากวิธีการแก้ปัญหาอย่างหลากหลาย เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุด แล้วนำวิธีการแก้ปัญหานั้นๆ ไปทดลองแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ พิจารณาผลการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ปรับปรุงแนวทางการแก้ปัญหา แล้วจึงสรุปวิธีการ และแนวทางในการแก้ปัญหานั้น ๆ การฝึกฝนแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เด็กแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

8. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความรู้ (Constructivism) เป็นการจัดสถานการณ์ที่ทำให้เกิดการคิด สถานการณ์ ปัญหาที่จัดให้มีขึ้นทำให้เกิดความไม่สมดุล สับสนในความคิด ideas จากข้อมูลความรู้ ที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอหรือไม่สอดคล้องกับปัญหา สภาพการณ์ที่ได้รับทำให้เกิดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างพินิจพิเคราะห์ หาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการอภิปราย ถกเถียง แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การนำความรู้ใหม่และความรู้เดิมมาสัมพันธ์กัน จนเกิดความรู้ ความคิดใหม่ แล้วนำมาเปรียบเทียบ พิจารณา ตรวจสอบ นำไปใช้ได้อย่างถูกต้องน่าเชื่อถือ ความรู้ใหม่ที่สร้างขึ้นจะมีความสมบูรณ์ ชับซ้อนกว่าความรู้เดิมที่มีอยู่ การจัดสถานการณ์ให้เกิดการสร้างความรู้นี้ จะทำให้ผู้เรียนได้นำความรู้เดิมมาเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ ได้มีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นความรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน

9. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความคิดรวบยอด (Concept Attainment) เป็นการจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนรู้ ลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของสิ่งต่างๆ โดยให้เด็กได้ฝึกคิด สังเกตลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของสิ่งนั้น นำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบ จำแนกเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะร่วมของสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งนั้นอย่างชัดเจน และเรียนรู้แนวทางวิธีการทำความเข้าใจลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวซึ่งมีทั้งความแตกต่าง และความเหมือนกัน การที่เด็กมีความสามารถในการพินิจพิจารณา จนได้ข้อมูลเกี่ยวกับความแตกต่าง และความเหมือนกันของสิ่งต่าง ๆ อย่างครบถ้วน แล้วจึงนำความเหมือนกันนั้น มาพิจารณาจัดเป็นกลุ่มหมวดหมู่ ประเภทขึ้นมา จะทำให้มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน ครบคลุม นอก

จากนี้ การฝึกฝนให้เกิดความเข้าใจลักษณะของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม อย่างชัดเจนจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่มีความเป็นนามธรรมมากขึ้น และจะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตที่มีความเป็นนามธรรมสูงมากได้

10. การเรียนการสอนใช้กระบวนการกลุ่ม (Group Process) กระบวนการกลุ่มเป็นการจัดสถานการณ์การเรียนการสอน ที่เปิดโอกาสให้คนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ได้มีปฏิสัมพันธ์กันโดยมีแนวคิดการกระทำแรงจูงใจร่วมกัน แบ่งหน้าที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การทำงานเป็นกลุ่มที่ดี จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงกว่าผลรวม ของประสิทธิภาพการทำงานของแต่ละคน ทุกคนจะได้เรียนรู้การทำงานได้ค้นพบตัวเอง และเพื่อนร่วมงาน กระบวนการกลุ่ม จึงเน้นกระบวนการทำงานมากกว่าการเน้นผลงาน

11. การเรียนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นการจัดสถานการณ์ และบรรยากาศ ให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยแต่ละกลุ่มมีสมาชิกที่มีลักษณะแตกต่างกันในด้านสติปัญญา หรือความถนัดของสมาชิกแต่ละคน จะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเอง และของสมาชิกในกลุ่ม รับผิดชอบในความสำเร็จของกลุ่มร่วมกัน ความสำเร็จของกลุ่มพิจารณาจากความสำเร็จในการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน การเรียนรู้แบบร่วมมือ จะพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์และสังคม ลักษณะสำคัญของการเรียนแบบนี้คือ นักเรียนที่เรียนดีจะได้รับการปลุกฝังให้มีความเสียสละ ในการจลรับผิดชอบสมาชิกในกลุ่ม ไม่เห็นแก่ตัว ส่วนนักเรียนที่เรียนอ่อนจะได้รับการดูแลจากสมาชิกในกลุ่ม จนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ถูกทอดทิ้ง ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

12. การสอนเสริมโดยเพื่อน (Peer Group Tutoring) เป็นเทคนิคที่มีพื้นฐาน มาจากแนวคิดการกระจายบทบาทการสอนของครู ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาความรู้และทักษะบางส่วนให้กับเพื่อนโดยมีครูทำหน้าที่ดูแล จัดการแก้ปัญหา ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ สื่อ อุปกรณ์ และอื่น ๆ การสอนเสริมโดยเพื่อน จะทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากกันและกัน และยังเป็น การส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้วย นอกจากนี้ ยังช่วยให้ครูมีเวลามากขึ้น ที่จะได้ดูแลแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน 8 เวลาพิจารณาปัญหาในรายละเอียดของนักเรียนแต่ละคน และเข้าถึงความต้องการของนักเรียนแต่ละคนได้

13. การเรียนที่บ้าน (Home School) เป็นการจัดการเรียนให้เด็กที่บ้าน หรือที่อื่น นอกเหนือจากโรงเรียนโดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่อง que เด็กสนใจและเรื่อง que เห็นว่าเด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรูปแบบใหม่ นอก ระบบโรงเรียน โดยผู้ที่ถือได้ว่ามีความรักความปรารถนาดีต่อเด็ก และมีความประสงค์ที่จะรับภาระการจัดการเรียนรู้อันในลักษณะที่เหมาะสมให้แก่บุตรหลานของตนเอง ด้วยหวังจะสืบทอดความจ้

สิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในครอบครัว ถ่ายทอดสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสมให้กับเด็ก เพื่อการนำไปใช้อย่างมีความหมายในชีวิตภายหน้าต่อไป สำหรับการจัดการเรียนที่บ้านเป็นรูปแบบการศึกษาโดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง คนในครอบครัว ผู้คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กตามรูปแบบ และกลวิธีของแต่ละบุคคลซึ่งจะทำให้เด็กได้รับการดูแลอย่างเต็มที่ ได้ความรู้ประสบการณ์ที่หลากหลาย เด็กสามารถแสดงศักยภาพในตัวได้อย่างเต็มที่ และตรงตามความต้องการ

ทั้งนี้ การจัดการเรียนที่บ้านไม่ใช่เรื่องใหม่ ในสมัยโบราณก็เคยจัดกันมาก่อน แต่เมื่อมีการตั้งโรงเรียนขึ้น การจัดการเรียนที่บ้านจึงไม่ได้ดำเนินการต่อ ผลจากการมีโรงเรียนทำให้เกิดความรู้สึกว่าโรงเรียนมีหน้าที่ให้การศึกษา เมื่อมีการดำเนินการจัดการเรียนที่บ้านขึ้นมาจึงดูเหมือนว่าเป็นเรื่องแปลก และเกิดความกังขาขึ้นอย่างมากมาย ทั้งในเรื่องความรู้ความสามารถด้านการสอนของพ่อแม่ การขาดปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลอื่น ผลสัมฤทธิ์ของเด็กที่จะเกิดขึ้นกับการเรียนการสอน และปัญหาต่างๆ อีกมากมาย แต่ถ้าพิจารณาอย่างรอบคอบ และมีการวางแผนการจัดการเรียนอย่างดีและรัดกุม การจัดการเรียนที่บ้านจะเป็นรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับยุคปัจจุบัน ที่การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ การเรียนรู้ ไม่ได้เกิดจากการบอกเล่า หรือถ่ายทอดจากครูสู่เด็กนักเรียนดังเช่นที่ผ่านมา

การเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด

ความหมายของแบบการคิด ตรูณี พงษ์เดชา (2542 : 6) กล่าวว่า มีผู้ให้ความหมายของการคิด (Cognitive Stities) ไว้ต่างๆ กัน ดังนี้ เคแกน มอสส์ และซีเกล ซึ่งพรพิมล สกุลคู (2525 : 27 อ้างอิงจาก Kagan Moss and Sigel) 1963) ได้ให้ความหมายแบบการคิดไว้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่มักจะใช้ในการจัดการรับรู้ และการจัดประเภทโมดคติ เมื่อบุคคลได้รับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อมภายนอก และเมสสิก โดยนารีรัตน์ รักวิจิตรกุล (2531 : 67 อ้างอิงจาก Messick. 1976) ให้ความหมายว่า เป็นวิธีการ หรือลักษณะนิสัยที่แต่ละบุคคลใช้ในการรับ คิด จำ การจัดการกับข่าวสาร ข้อมูล และประสบการณ์ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการคิด หรือลักษณะนิสัยนี้ เป็นลักษณะนิสัยของจิตไร้สำนึกที่มีต่อการตอบสนองอย่างคงที่ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้โดยไม่มี การวางแผน นอกจากนี้ ศักดิ์ศิริ นันตะสุข (2538 : 11) กล่าวว่า แบบการคิดเป็นกระบวนการหรือวิธีการคิด หลังจากที่บุคคลได้รับรู้สถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าต่างๆ ไม่ว่าบุคคลจะใช้การคิดแบบใด มากหรือน้อย ย่อมขึ้นกับประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคล สำหรับ จำนง จันทฤกษ์ (2539 : 10) ได้ให้ความหมายของแบบการคิดไว้ว่า แบบการคิด เป็นกระบวนการคิด หรือวิธีคิดของแต่ละบุคคลที่ใช้ในการจัดการรับรู้ จากสภาพการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าจากภายนอก ไปสู่สภาพการณ์สิ่งเร้าอื่นๆ และการที่บุคคลจะเลือกใช้แบบการคิดใดเด่นหรือด้อยต่างกันนั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ มานิดา ชอชมธรรม (2539 : 8) ได้ให้ความหมายของแบบการคิดเพิ่มเติมอีกว่า เป็นกระบวนการ

ที่บุคคลใช้ในการรับรู้ การรวบรวม การจัดระเบียบ การวิเคราะห์ และการตอบสนองต่อสิ่งเร้า เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในแต่ละสถานการณ์

จากความหมายของแบบการคิดที่มีผู้ให้ความหมายตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แบบการคิดเป็นกระบวนการคิดของบุคคลที่ใช้ในการจัดระเบียบ การรวบรวมมิติของสิ่งเร้า เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ และเป็นแนวทางให้เกิดการเรียนรู้

สำหรับความสำคัญของเรื่องการคิด และการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดนั้น ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2541 : 47) กล่าวว่า ปัจจุบันเรื่องของความคิด และการสอนคิด เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง และการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้คุณภาพสูง ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ศึกษา และเน้นในเรื่องของการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านสติปัญญา คุณธรรม และการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ การพัฒนาด้านสติปัญญา เป็นด้านที่มัก จะได้รับความเอาใจใส่สูงสุด เนื่องจากเป็นด้านที่เห็นผลเด่นชัด ผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถสูง จะได้รับการยอมรับ และได้รับโอกาสที่ดีกว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถต่ำกว่า นอกจากนี้แวดวงการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่างค้นพบว่า การพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียนยังทำได้ในขอบเขตที่จำกัด และยังไม่ถึงเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการ อาทิเช่น ประเทศอเมริกามีผลการวิจัย จำนวนมาก ที่บ่งชี้ว่า ในการสอนวิชาต่าง ๆ ผู้เรียนมักสามารถทำได้ดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะขั้นพื้นฐาน แต่เมื่อมาถึงส่วนที่ต้องใช้ความคิด และเหตุผล ผู้เรียนยังไม่สามารถทำได้ดี เช่น นักเรียนอเมริกันสามารถคิดคำนวณได้ แต่ไม่สามารถใช้เหตุผลในการแก้โจทย์ปัญหาได้ นักเรียนสามารถเขียนประโยคได้ถูกต้อง แต่ไม่สามารถเขียนโต้แย้งได้ เป็นต้น (ทิศนา ขัมมณี และคณะ, อ้างถึงใน Paul, 1993) สำหรับในประเทศไทยนั้น การศึกษาไทย มีความเคลื่อนไหวในเรื่องของการคิดนี้มาหลายปี ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดที่นำมาใช้ในการสอนหลายเรื่อง เช่น แนวความคิดเรื่องการสอนให้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น การสอนตามแนวพุทธ ศาสตร์ ซึ่งได้แก่ การคิดอย่างถูกวิธีตามหลัก โยนิโสมนสิการ เป็นต้น แต่แนวความคิดเหล่านั้น ยังไม่ได้รับการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และปัญหาคุณภาพด้านการคิดขั้นสูงยังเกิดขึ้นเรื่อยมา ดังนั้น เมื่อมีนโยบายการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้น การมุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพด้านกระบวนการคิด จึงนับเป็นกระบวนการสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งปรับปรุง และพัฒนากันอย่างจริงจัง การสอนกระบวนการคิด หรือการสอนให้ผู้เรียนคิดเป็น ยังเป็นเรื่องที่มีความคลุมเครืออยู่มาก เนื่องจากกระบวนการคิดนั้น ไม่ได้มีลักษณะเป็นเนื้อหาที่ครูจะสามารถเห็นได้ง่าย และสามารถนำไปสอนได้ง่าย การคิดมีลักษณะเป็นกระบวนการ ดังนั้น การสอนจึงต้องเป็นการสอนกระบวนการ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนกระบวนการคิด ต้องมีความเข้าใจว่ากระบวนการคิดนั้น มีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และประกอบด้วยอะไรบ้าง นอกจากนี้การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี ว่า มีนักคิด นักจิตวิทยา และนักวิชาการจากต่างประเทศจำนวนมากที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคิดทฤษฎีหลักการ และแนวคิดที่สำคัญในเรื่องนี้ คือ เพียเจต์ (Piaget, 1964 อ้างอิงจาก) ทิศนา ขัมมณี และคณะ, 2541 : 48) ได้

อธิบายพัฒนาการทางสติปัญญา ว่าเป็นผลเนื่องมาจากการปะทะสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับ สิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการดูดซึม (Assimilation) และ กระบวนการปรับให้เหมาะสม (Accommodation) โดยการพยายามปรับความรู้ ความคิดเดิม กับสิ่งแวดล้อมใหม่ ซึ่งทำให้บุคคลอยู่ในภาวะสมดุล สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคล และบรูเนอร์ (Bruner, 1965 อ้างถึงในทิสนา แชมมณี และคณะ, 2541 : 48) กล่าวว่า เด็กเริ่มต้นการเรียนรู้ จากการกระทำ ต่อไปจึงจะสามารถจินตนาการสร้างภาพในใจ หรือในความคิดขึ้นได้ แล้วจึงถึงขั้น การคิดและเข้าใจในสิ่งที่ป็นนามธรรม ซึ่งกานเย (Gagne, 1965 อ้างถึงในทิสนา แชมมณี และ คณะ, 2541 : 48) ได้อธิบายว่า ผลการเรียนรู้ของมนุษย์ มี 5 ประเภท ได้แก่

1. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อย 4 ระดับ คือ การจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ และการสร้างกระบวนการ หรือ กฎขั้นสูง

2. กลวิธีในการเรียนรู้ (Cognitive Strategies) ซึ่งประกอบด้วยกลวิธีกำไลใจ การรับ และการทำความเข้าใจข้อมูล การดึงความรู้จากความทรงจำ การแก้ปัญหา และกลวิธีกำไลใจ

3. ภาษา (Verbal Information)

4. ทักษะการเคลื่อนไหว (Motor Skills)

5. เจตคติ (Attitudes)

ปรัชญาการสร้างความรู้ (Constructivism) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใน บุคคล บุคคลเป็นผู้สร้างความรู้จากการสัมพันธ์สิ่งทีพบเห็นกับความรู้ ความเข้าใจทีมีอยู่เดิม เกิด เป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure)

การ์ดเนอร์ (Gardner, 1993 อ้างถึงในทิสนา แชมมณี และคณะ, 2541 : 50) ซึ่งเป็น ผู้บุกเบิกแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสติปัญญาของมนุษย์คือทฤษฎีทางพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ซึ่งแต่เดิม ทฤษฎีทางสติปัญญามักกล่าวถึงความสามารถเพียงหนึ่งหรือสองด้าน แต่การ์ดเนอร์ได้เสนอไว้ถึง 8 ด้าน ได้แก่ ด้านดนตรี การเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้าน การใช้เหตุผลเชิงตรรกะ และคณิตศาสตร์ ด้านภาษา ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านการเข้าใจตนเองและด้านความเข้าใจในธรรมชาติ นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (อ้างถึงใน ทิสนา แชมมณี และคณะ, 2541 : 50) ได้เสนอแนวคิดในการจัดการศึกษา และการสอนตาม หลักพุทธธรรม ซึ่งครอบคลุมในเรื่องการพัฒนาปัญญา และการคิดไว้เป็นจำนวนมาก โดยสรุป สาระจากการนำออกเผยแพร่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

แนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษาและการสอนตามหลักพุทธธรรม

1. ความสุขของมนุษย์เกิดจากการรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้องทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น
2. การรู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง คือการรู้จักคิดเป็น พุคเป็น และทำเป็น

3. การคิดเป็นหรือการคิดอย่างถูกต้อง เป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตทั้งหมด หากคิดเป็นหรือคิดดี จะเกิดการเลือกรับเป็น หรือเลือกรับแต่สิ่งที่ดี ๆ เมื่อรับมาแล้วก็จะเกิดการคิด ดีความเชื่อมโยง และตอบสนองออกมาเป็นการกระทำ

4. กระบวนการคิดเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ซึ่งการพัฒนานั้น เรียกว่า การพัฒนาสัมมาทิฐิ ผลที่ได้ คือ มรรค หรือการกระทำที่ดีงาม

5. แก่นแท้ของการศึกษา คือการพัฒนาปัญญาของตนเองให้เกิดมีสัมมาทิฐิ คือการมีความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ค่านิยมที่ถูกต้อง ดีงาม

6. โยนิโสมนสิการ คือการคิดเป็นเป็นความสามารถที่ทุกคนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา สิ่งทั้งหลายตามตามสภาวะ โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย แยกแยะเรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง โดยไม่เอาความรู้สึกอุปทานของตนเองเข้าไปจับหรือควบคุม บุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ด้วยวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ มี 10 วิธี คือ

6.1 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริง

6.2 วิธีคิดแบบแยกองค์ประกอบ เป็นวิธีคิดเพื่อกำหนดแยกปรากฏการณ์ต่างๆ ออกเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม และนามธรรม

6.3 วิธีคิดแบบสามัญญลักษณะ เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้เท่าทัน คือรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นเอง และจะดับไปเอง

6.4 วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ เป็นวิธีคิดแบบแก้ปัญหาโดยมีวิธีปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ

6.4.1 ทุกข์ คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา

6.4.2 สมุทัย คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด

6.4.3 นิโรธ คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมาย

6.4.4 มรรค คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติ เพื่อกำจัดปัญหา

6.5 วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดให้มีความสัมพันธ์กันระหว่าง หลักการ และความมุ่งหมายสามารถตอบคำถามได้ว่าที่ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร ทำให้การกระทำมีขอบเขต

6.6 วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนักที่ว่า ทุกสิ่งในโลกนี้มีทั้งส่วนดีและส่วนด้อย

6.7 วิธีคิดแบบรู้จักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่สามารถแยกได้ว่าคุณค่าแท้ และคุณค่าเทียมคืออะไร

6.8 วิธีคิดแบบเข้าคุณธรรม เป็นการคิดถึงแต่สิ่งที่ดี มีกุศล

6.9 วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นวิธีคิดให้ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน โดยไม่เพ้อฝันกับอารมณ์ชอบหรืออารมณ์ชัง

6.10 วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นการคิดแบบมองให้เห็นความจริง ไม่พิจารณาสิ่งใดเพียงด้านหรือแง่มุมเดียว

โดยสรุปแล้ว การฝึกทักษะ กระบวนการคิด และการจัดการ เป็นกระบวนการที่จะให้ผู้เรียน รู้จักคิด อย่างมีวิจารณญาณ ไตร่ตรอง เพื่อการแก้ปัญหา การจัดการกับชีวิต ให้บรรลุไปด้วยความมีเหตุผล อันจะทำให้เกิดความไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิตการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหานั้น เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญประการหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ อันจะส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ให้รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักแก้ไขปัญหา ซึ่งแนวทางในการจัดกิจกรรมนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยหลักและทฤษฎีการเรียนรู้ จากนักการศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ดังนั้น การฝึกทักษะกระบวนการคิด และการจัดการ เป็นกระบวนการหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ที่มีความสำคัญ และจำเป็นที่ครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ปรับกระบวนการและศึกษาหาความรู้ เพื่อนำไปปรับกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยเกิดจากการฝึกทักษะ กระบวนการคิด และการจัดการ อย่างแท้จริง

การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เป็นจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ และเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นการเรียนรู้คุณธรรม เรียนรู้จากปัญหาสถานการณ์จริงและสิ่งใกล้ตัว การฝึกให้ผู้เรียนมีวินัย รู้จักตัวเอง เรียนรู้ตามสภาพ และประสบการณ์จริง หรือฝึกปฏิบัติสอนจากกิจกรรมสอนโดยตั้งปัญหาจากการยกตัวอย่าง การแสดงตัวอย่างประกอบ สอนโดยทำกิจกรรมกลุ่ม และสอนในเรื่องที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายการศึกษาที่เน้นการกระทำกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมสร้างคุณภาพ การสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ การแสดงบทบาทสมมติ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หรือแม้กระทั่งการฝึกทักษะจากภูมิปัญญาของชุมชน ใช้กิจกรรมของชุมชนจัดในรูปการศึกษา ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนจะมีบทบาทสำคัญ ในการเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้(พรณี เกษกมล, 2543 : 35) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 6) ได้สนับสนุนว่าเพื่อการเตรียมคนให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษา และเอื้อประโยชน์แก่สังคมได้ดี นั้น จึงเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทฤษฎีรวบรวมแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ นำมาจัดสาระและกระบวนการ เพื่อให้บุคลากรสามารถนำไปพัฒนากระบวนการ

เรียนการสอนด้วยตนเอง ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนั้น ประกอบด้วย

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

สุเมธดา พรหมบุญ และคณะ (2541 : 33) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่า การเรียนรู้จากครู ซึ่งเน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลักในการสอนย่อมไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่เรียนรู้ในโรงเรียนอาจล้าสมัยในเวลาไม่มากนัก และเพื่อเป็นการสร้างมิติใหม่ทางการศึกษา การศึกษา 100% การศึกษาลดข้อชีพ และสังคมแห่งการเรียนรู้ หนทางที่จะไปสู่มิติดังกล่าวได้ โดยการสอนให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น ได้เรียนรู้จากครู ผู้ปกครองและชุมชน สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง เหตุผลที่สนับสนุนให้นาวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มาใช้ในโรงเรียนกล่าวโดยสรุป ดังนี้

1. ความรู้และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในโลกถูกค้นพบใหม่เสมอ ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริงเพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ ทักษะการบริหาร การจัดการ และการเป็นผู้นำผู้ตาม และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากที่สุดวิธีหนึ่ง

3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยสร้างเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ต่อครู ต่อสถานศึกษา และต่อสังคม

4. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยลดปัญหาวินัยในชั้นเรียน เพราะนักเรียนทุกคนได้รับการฝึกฝนจนกระทั่งมีวินัยในตนเอง ผู้เรียนแต่ละคนจะได้รับการยอมรับจากครู จากเพื่อน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการยอมรับตนเอง เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ ปัญหาทางวินัยจึงลดน้อยลง และหมดไปในที่สุด

5. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยเฉลี่ยของผู้เรียน ทั้งชั้น สูงขึ้นการช่วยเหลือกันในกลุ่มเพื่อน ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น

อนึ่ง สุเมธดา พรหมบุญ และคณะ (2541 : 39) ได้เสนอวิธีการ และหลัก ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. กระบวนการกลุ่ม (Group Process/Group Activity/Group Dynamics) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ผู้เรียนแต่ละกลุ่มจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

มีแรงจูงใจร่วมกันในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยที่แต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อกันและกัน เพื่อเป็นการฝึกทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการพัฒนาบุคลิกภาพ ซึ่งหลักการสำคัญของกระบวนการกลุ่ม ประกอบด้วย ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องรู้จักกลุ่มให้มากที่สุด โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ซึ่งครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้ โดยมีรูปแบบ ดังนี้ (ประพันธ์ศิริ สุเสาวราช, 2540 : 40)

1.1 เกม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านเล่น ผู้เรียนมีความสนุกสนานในการเรียน ฝึกให้ผู้เรียน ได้ฝึกทักษะในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ ฝึกความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา

1.2 บทบาทสมมติเป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ที่ดี รวมทั้งเกิดความเข้าใจในสิ่งที่ศึกษาอย่างลึกซึ้ง

1.3 กรณีตัวอย่าง เป็นการเรียนจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย เพื่อฝึกฝนการแก้ปัญหา

1A การอภิปรายกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในประเด็นที่กลุ่มสนใจร่วมกัน ซึ่ง ครูผู้สอนจะต้องเลือกตามความเหมาะสม

2. การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ (constructivist) เป็นวิธีการเรียนที่ผู้เรียนต้องแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ความเข้าใจขึ้นได้ด้วยตัวเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ แล้วนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยง ตรวจสอบกับสิ่งใหม่ ๆ ซึ่ง บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์ (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 42) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ยุทธวิธีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ ดังนี้

2.1 การสอนของครู คือการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนสร้างสรรค์ความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นโดยตัวนักเรียนเอง

2.2 การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ ความคิดรวบยอด ทฤษฎี และแบบจำลองขึ้นใหม่ของแต่ละบุคคล

2.3 ครูช่วยนักเรียนสร้างสรรค์ความรู้ ความเข้าใจใหม่ ช่วยผู้เรียนสร้างสรรค์ความรู้ความคิดรวบยอดที่ยังไม่สมบูรณ์ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.4 ครูช่วยผู้เรียนตรวจสอบความเข้าใจ โดยพิจารณาความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นได้ประสานกันเป็นระเบียบ เป็นโครงสร้างความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ในบริบททางสังคม ได้เพียงใด

2.5 ครูช่วยผู้เรียนสร้างแผนผังความคิด โดยให้นักเรียนนำความรู้ ความคิดรวบยอดที่สร้างขึ้น มาอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่ม แล้วจึงทำเป็นแผนผังความคิด

3. การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative Learning) เป็นวิธีการเรียน ที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และในความสำเร็จของกลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนจะต้อง

รับผิดชอบ ต่อการเรียนรู้ของตนเองพร้อม ๆ กับการดูแลเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ความสำเร็จของแต่ละบุคคล คือความสำเร็จของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่ม คือความสำเร็จของทุกคน จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝน ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการบันทึกรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ และทักษะการทำงานกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ครู ผู้ปกครอง และสังคม ปรารถนาอย่างยิ่ง ครูจึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะนำเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ดังนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักเรียน ให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537 : 4) ได้กำหนดหลักการจัดกิจกรรม ดังนี้

1. จัดกิจกรรมโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และให้สอดคล้องกับความสามารถของเด็กแต่ละคน
2. จัดกิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาทุกด้านทั้งทางร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา และจัดสัดส่วนให้พอเหมาะกับความสามารถของเด็กแต่ละวัย
3. จัดกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรง ในสภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนและการปฏิบัติจริงให้มากที่สุด
4. จัดกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้ในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การทดลอง ทักษะศึกษา การสนทนา แสดงความคิดเห็น ร้องเพลง ท่องคำคล้องจอง ให้เด็กได้มีโอกาสดำเนินการ ทั้งรายบุคคล ทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่
5. จัดกิจกรรมให้มีลักษณะสมดุลกัน เช่น ในห้องเรียน และนอกห้องเรียน สงบ และเคลื่อนไหว กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้เริ่มและครูเป็นผู้เริ่ม
6. จัดกิจกรรมที่ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ และสภาพท้องถิ่นเหมาะสมกับ สภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสิ่งแวดล้อม
7. จัดกิจกรรมสอดแทรกการอบรมด้านคุณธรรม และจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ
8. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ตามกำหนดวัน และพิธีกรรมทางศาสนาของท้องถิ่น

การส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการอ่านหนังสือ

การอ่านเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ ไม่มีสถาบันการศึกษาใดที่จะสามารถประสิทธิ์ประสาทวิทยาการให้ผู้เรียนได้ครบถ้วนและสมบูรณ์ นอกจากผู้เรียน จะนำความสามารถในการอ่านไปค้นคว้าหาความรู้ให้สมบูรณ์ได้เอง นอกจากนี้ การอ่านยังเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้เรียนที่จะขยายประสบการณ์ของตน รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของการศึกษาในระดับต่อไป เพราะฉะนั้น การจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน นั้น ยังเป็นปัญหาสำคัญในการสอนของครู และผู้เรียน สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นการเรียนรู้คู่คุณธรรม เรียนรู้จากปัญหาสถานการณ์จริงและสิ่งใกล้ตัว

ปัจจุบัน การอ่านเป็นกระบวนการสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคน เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคโลกาภิวัตน์ หรือโลกไร้พรมแดน เพราะโลกของการศึกษามีได้จำกัดแต่เพียงภายในห้องเรียนเท่านั้น หากคนเราไม่อ่านหนังสือแล้ว ทำให้ยากต่อการพัฒนาสติปัญญา และความรู้ได้ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา จะต้องทุ่มเทให้กับคนที่มินิสัยรักการอ่าน มีทักษะในการอ่านและพัฒนาวิธีการอ่าน ให้เป็นนักอ่านที่ดี เพื่อให้รู้เท่าทันคนและสามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งการพัฒนาวิธีการอ่าน ต้องได้รับการฝึกฝนจนเกิดเป็นทักษะ และเป็นกิจวัตรประจำวันอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิตจึงจะถือได้ว่าเป็นคนที่มีการพัฒนาตนเอง สำหรับสังคมไทย ต้องยอมรับว่า การอ่านหนังสือยังเป็นปัญหาสำคัญอยู่มาก เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย ประเทศไทยยังเป็นรองอยู่หลายชาติ (มานพ ศรีเทียม, 2543 : 47) กล่าวได้ว่า เด็กจะมีนิสัยรักการอ่าน ต้องได้รับการหล่อหลอมและส่งเสริมจากสถาบันหลัก คือ บ้านกับโรงเรียน หรือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู อาจารย์ที่จะร่วมมือกันส่งเสริมและสนับสนุนการอ่านให้กับเด็ก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เด็กแกร่ง และเก่งเพียงพอต่อการมีทักษะการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งการส่งเสริมและพัฒนาการอ่านสำหรับพ่อ แม่ มีหลายวิธี เช่น สำรวจดูว่าลูกชอบอ่านหนังสืออะไร การให้ของขวัญที่ดีสำหรับลูกในโอกาสวันสำคัญการเลือกซื้อหนังสือที่ส่งเสริมความรู้ เป็นต้น

บทบาทของครูกับการส่งเสริมการอ่าน

หน้าที่สำคัญของครูในโรงเรียนประการหนึ่ง ที่นอกเหนือจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนแล้ว ยังจะต้องมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน ให้เกิดความสอดคล้องกับจุดประสงค์ และเนื้อหาของแต่ละรายวิชาในการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างครบถ้วนทั้ง พุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย และทักษะกระบวนการของแต่ละรายวิชา ตลอดจนสามารถบูรณาการเนื้อหาและทักษะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณค่า อันจะเป็นผลการเรียนรู้ของนักเรียนมีความหมาย มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถใช้กระบวนการอ่าน เป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ และเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตอย่างแท้จริง ทำให้เป็นผู้ที่รู้เท่าทันการ

เปลี่ยนแปลง และวิธีการแก้ปัญหาของสังคม ซึ่งบทบาทของครูในการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่านนั้น สามารถดำเนินการได้ในรูปของการจัดกิจกรรมเสริม ซึ่ง มานพ ศรีเทียม (2543 : 49) ได้เสนอให้เห็นชัดเจน ดังนี้

1. การตั้งชมรม หรือชุมนุมผู้อ่าน โดยรับสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม จากนั้นให้คำแนะนำวิธีพัฒนาการอ่าน พร้อมกับให้นักเรียนอ่านหนังสือ แล้วสรุปสาระสำคัญ ข้อคิดเห็น หรือคำคมจากเรื่องที่อ่าน ประกวดหรือจัดอันดับนักอ่านประจำเดือน

2. การใช้นาฏกรรมประกอบการสอน เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ หรือนำการแสดง มาประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากจะช่วยให้การเรียนการสอนวิชาภาษาไทยดีขึ้นแล้ว ยังสามารถบูรณาการและเชื่อมโยงวิชาต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าสอดคล้องกับการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อีกด้วย

3. การจัดนิทรรศการหนังสือหรือการปริทัศน์หนังสือ จะส่งผลให้นักเรียนสนใจอ่าน และต้องการอ่านหนังสือ หรือทราบความเคลื่อนไหวต่างๆ ก่อให้เกิดการขยายตัวในเรื่องการอ่านอย่างกว้างขวาง

4. การจัดห้องสมุดและมุมหนังสือของหมวดวิชาเพื่อสะดวกที่จะให้นักเรียนสามารถเข้ามาศึกษา ค้นคว้าตามความสนใจของแต่ละบุคคล

5. ส่งเสริมให้นักเรียนสร้างหนังสือเพื่อเสริมการอ่าน โดยอาจให้ค้นคว้าแล้วจึงจัดทำเป็นรายงานวิชาการ อันจะก่อให้เกิดทักษะในการเขียนให้กับผู้เรียน

6. การจัดกิจกรรมการรายงานข่าว สารคดี ก่อนสอนในแต่ละคาบ โดยให้นักเรียนแสดงข้อคิดเห็น หรือนำเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นการเสริมทักษะการพูดอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

7. การจัดการเรียนการสอนแบบกระบวนการกลุ่ม โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ที่ช่วยส่งเสริมการอ่าน โดยให้นักเรียนแบ่งกลุ่มไปศึกษาค้นคว้า แล้วจัดทำรายงาน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมทักษะการอ่าน การเขียน และการพูดอย่างกว้างขวาง

8. การจัดกิจกรรมประกวดการอ่าน ทั้งบทร้อยแก้ว ร้อยกรอง ที่น่าสนใจ โดยการอ่านออกเสียง หรืออ่านในใจเพื่อหาข้อบกพร่อง ที่ควรจะนำมาปรับปรุงแก้ไข หรือควรส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของนักเรียนด้านใด

9. การจัดกิจกรรมทัศนศึกษา เป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่นักเรียนให้ความสนใจมาก โดยเลือกสถานที่ที่น่าสนใจ และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้กับนักเรียน เช่น พระบรมมหาราชวัง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นต้น แล้วให้นักเรียนจัดทำรายงานส่งเป็นเอกสารเสริมการศึกษาต่อไป

เพราะฉะนั้น การฝึกให้มีนิสัยรักการอ่านหนังสือ นั้น มิใช่พันธุกรรมหรือมิใช่เกิดจากพรสวรรค์ แต่เกิดจากการปลูกฝังและการส่งเสริมจากครู อาจารย์ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ซึ่งการอ่านที่มีประสิทธิภาพ นั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เริ่มตั้งแต่ประสบการณ์การอ่าน ความพร้อมใน

วุฒิภาวะ สติปัญญา อารมณ์ขณะที่ย่าน ซึ่งหากได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เด็กรู้จักอ่าน และคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักหาเหตุผล และนำไปบูรณาการ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันต่อไป

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเตรียมคน ให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ซึ่งกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรประกอบด้วย

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติกิจกรรม การเรียนรู้จากครู ผู้ปกครองและชุมชน ให้ผู้เรียนพร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง ฝึกความเป็นประชาธิปไตย การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ต่อครู ต่อสถานศึกษา และสังคม

2. แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย กระบวนการกลุ่ม ซึ่งให้ความสำคัญกับผู้เรียน คือ การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การประยุกต์กิจกรรมต่าง ๆ มาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น กรณีตัวอย่าง เกม หรือบทบาทสมมติ นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เน้นให้ผู้เรียน แสวงหาความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลอื่น แล้วนำมาบูรณาการ หรือเชื่อมโยงกัน และสุดท้าย คือการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ที่เหมาะสมกับวัย การจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ สามารถยืดหยุ่นไปตามเหตุการณ์ และสอดคล้องกับกรอบด้านคุณธรรม จริยธรรม ในกิจกรรมดังกล่าว

4. การส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการอ่าน เพื่อการพัฒนาสติปัญญา และความรู้ สมควรที่จะต้องฝึกฝนให้เกิดทักษะ ปฏิบัติจนเป็นกิจวัตรประจำวัน ซึ่งบทบาทของครู และกิจกรรมที่จัดต้องส่งผลให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน เช่น การจัดตั้งชมรม การจัดนิทรรศการ การจัดมุมหนังสือห้องสมุด เป็นต้น

ดังนั้น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝน ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ ทักษะการทำงานกลุ่ม และการมีนิสัยรักการอ่าน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ครู ผู้ปกครอง และสังคมปรารถนาอย่างยิ่ง ครูจึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะนำเทคนิควิธีการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน อันจะส่งผลให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 (3) ต่อไป

การผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ

คุณภาพของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพทั้งด้านวิชาการ และการปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม การผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ กล่าวคือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 11) และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาทางอารมณ์ จิตใจควบคู่กับสติปัญญา โดยที่ศีลธรรมจรรยา และค่านิยมเป็นกระบวนการสู่องค์ความรู้ (พรณี เกษกมล, 2543 : 35)

การผสมผสานสาระความรู้เป็นการจัดการเรียนการสอนที่นำสาระความรู้ด้านต่าง ๆ มาผสมผสานกันอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน การปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ซึ่งการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน ในรูปแบบนี้ ต้องเน้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจ ควบคู่กับสติปัญญาโดยที่ศีลธรรมจรรยา และค่านิยมเป็นกระบวนการสู่องค์ความรู้ โดยอาศัยเทคนิคการทำให้ค่านิยมกระจำชัด การเรียนรู้แบบบูรณาการ หลักสูตรและการเรียนการสอน (พรณี เกษกมล, 2543 : 35) ซึ่งจะได้้นำสาระ ที่เป็นประโยชน์มาเสนอ ดังต่อไปนี้

คุณธรรมกับการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้

คำว่า คุณธรรม ต่างมีข้อถกเถียงกันอยู่เสมอว่า ระหว่างความรู้กับคุณธรรม อะไรสำคัญกว่ากันในโลก ทั้งยุคสื่อสารไร้พรมแดน ข้อมูลที่หลั่งไหลมาได้จากทั่วทิศซึ่งมีทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และข้อมูลที่ไร้ประโยชน์ ข้อมูลบางประการ สามารถนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ผิด ๆ อันจะนำความเสียหายทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมมาให้ แต่มนุษย์เราต้องแสวงหาความรู้ เพราะเชื่อมั่นว่าความรู้คือ กุญแจไขไปสู่ความสำเร็จ คนไทยให้ความสำคัญกับการเรียน เพื่อให้ได้ความรู้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชนชาติใด ๆ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 23 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542ข : 9 -10) กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษา นั่นคือ ทั้งความรู้คุณธรรมและกระบวนการเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญควบคู่กันไป การจัดการศึกษาต้องยึดหลัก ให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เมื่อเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ทุกคนได้เรียนเพื่อพัฒนาตนเองไม่ใช่ตัดโอกาสเพราะสอบไม่ได้ ไม่เก่ง ไม่มีความรู้พอ การสร้างคุณธรรมก็คือ การสร้างให้คนเป็นคนดีและการสร้างให้ผู้เรียนเป็นคนดี ต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาอบรม หรือส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ที่หลายคนเข้าใจผิดว่า ถ้าจะพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรมก็ต้องให้เรียนวิชาที่ว่าด้วยศีลธรรม จริยธรรมตามหลักของศาสนาต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ผิด

แต่การสร้างคุณธรรมคงไม่สามารถแยกสร้างได้ต่างหาก จากการเรียนรู้ในเรื่องอื่น ๆ คุณธรรม
ความเป็นคนดี เป็นคุณลักษณะทางจิตใจที่แสดงออกมา ผ่านการประพฤติปฏิบัติ การตัดสินใจ
จะกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง บนพื้นฐานความเชื่อที่เป็นค่านิยมทางคุณธรรมนั้นๆ
คือพฤติกรรมของคนที่ปรากฏจะสื่อแสดงให้เห็นถึงความคิดความเชื่อเชิงคุณธรรม และบอกได้
ว่าเป็นพฤติกรรมของคนดีหรือคนไม่ดี พฤติกรรมเหล่านี้สังเกตได้ชัดเจน เช่น ความเป็นคนรู้จัก
หน้าที่ รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ความเป็นคนซื่อสัตย์ สุจริต รู้จักเสียสละ อดทน ช่วยเหลือ
ผู้อื่น เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้โดยไม่ต้องมีวิชา
คุณธรรมให้เรียนเป็นพิเศษ เพราะคุณธรรมที่พึงประสงค์สามารถสร้างให้เกิดได้ โดยผ่านกระบวนการ
ปฏิบัติงาน ทั้งงานส่วนบุคคลและการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การเรียนรู้ที่ดีจึงควรเป็นการ
เรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูล
ข่าวสารต่าง ๆ ทดลองทำงาน ฝึกทดลองด้วยตนเอง ร่วมกับผู้อื่น ศึกษาค้นคว้า ทดลองปฏิบัติ
การแลกเปลี่ยนข้อมูล และข้อค้นพบ ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน หรือระหว่างผู้เรียนกับผู้ร่วม
กระบวนการเหล่านี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องคุณธรรมโดยอัตโนมัติ เพราะการทำงานร่วมกับผู้
อื่น ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบต่อเวลาความอดทน เสียสละ ความซื่อ
สัตย์ สุจริต การรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ถ้าได้ทำมาก ก็จะสานก่อเป็นเจตคติ ความเชื่อ และ
ถ้าปฏิบัติอยู่เสมอก็จะเป็นความเคยชิน เป็นสำนึกที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เสมอ

ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดว่า การศึกษาต้อง
ให้ความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการตามความเหมาะสม
ของแต่ละระดับการศึกษา จึงเป็นหลักการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่ง ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้
และคุณธรรมไปพร้อม ๆ กัน

ความเป็นครูกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดการศึกษา เป็นกระบวนการสังคมประภิต หรือกระบวนการถ่ายทอดทาง
สังคม (socialization) ในการทำหน้าที่ช่วยให้มนุษย์แปรสภาพจากการเป็นบุคคลที่พึ่งตนเอง
ไม่ได้ ให้เป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งตนเองได้ โดยมีบุคคลหนึ่งทำหน้าที่ในบทบาทของครู และบุคคลอื่นทำ
หน้าที่ในบทบาทของนักเรียน ซึ่ง เพ็ญแข ประจวบจันทน์ (ม.ป.ป. : 38) ได้กล่าวว่า ครูมีบทบาท
สำคัญ ในการปลูกฝังคุณลักษณะ และสมรรถภาพที่สังคมต้องการให้แก่เยาวชน เพื่อจะได้
เติบโตเป็นพลเมืองดีต่อไป ดังนั้น อาชีพครูจึงเป็นอาชีพที่สำคัญอาชีพหนึ่ง บุคคลที่จะมา
ประกอบอาชีพครู จึงจะต้องมีคุณลักษณะเฉพาะ และเข้าใจในบทบาทของครูเป็นอย่างดี

คำว่า ครู ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ครู หมายถึง สั้ทำหน้าที่สอนศิษย์
หรือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 17) ผู้มีภาระอันหนัก
หรือผู้ที่มีความหนัก หรือบุคคลที่ควรเคารพยกย่อง (พุทธทาสภิกขุ, 2529 : 92) และ โกลินทร์

ริงสยาพันธ์ (2530 : 63) ได้กล่าวถึงอาชีพครูว่า ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นอาชีพที่ทำหน้าที่ให้การศึกษา ทำหน้าที่สอนคน พัฒนาคคน และคำว่าครู ยังคงความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในจิตสำนึกของคนดีทุกคน จึงมีคำกล่าวเปรียบเทียบครูไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ครู คือ ปุชนียบุคคล ครูเป็นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ เป็นกัลยาณมิตรครูเป็นผู้นำหรือมัคคุเทศก์ทางวิญญาณ หรือครู คือ พ่อ แม่ คนที่สองของศิษย์ และครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ

จะเห็นได้ว่าสถานภาพของครูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นบุคคลได้รับการยกย่อง และมีเกียรติอย่างสูงในสังคมทั้งในทางโลก และทางธรรม แต่ในปัจจุบันบทบาทของครูอาจจะเปลี่ยนไป จากครูซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้จากครูไปสู่ศิษย์ เป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้ผู้เรียน ได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น เพราะในปัจจุบันโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และมีแหล่งความรู้เพิ่มมากขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของครู

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้น ครู มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของครู สามารถแยกออกเป็น บทบาทหน้าที่ของครูโดยทั่วไป และบทบาทหน้าที่ของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของครูโดยทั่วไป

การจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ดำเนินการโดยครูอันมีจุดประสงค์หลักคือ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน แต่กระบวนการที่ครูจัดให้กับผู้เรียนนั้น ผลที่เกิดขึ้นย่อมแตกต่างกันออกไปตามพฤติกรรมการสอนของครู ดังเช่น วัลลภ กันทรพัย (2542 : ไม่มีเลขหน้า) กล่าวว่า คุณภาพการศึกษาของเราไม่ดีเท่าที่ควรเพราะพฤติกรรมการสอนของครู กล่าวคือ ครูไม่เปลี่ยนวิธีสอนจากการที่ใช้แต่วิธีบรรยาย ใช้ชอล์กและหนังสือ ไปใช้วิธีอื่นที่หลากหลายเหมาะสม และมีประสิทธิภาพกับเด็กแต่ละกลุ่ม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะครูไม่สนใจที่จะเปลี่ยนวิธีสอนที่เคยชิน เนื่องจากครูไม่รู้วิธีการสอนที่ใหม่ และไม่เข้าใจเด็ก โครงการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน กิจกรรมหลัก คือการอบรมวิธีสอนต่างๆ การทำแผนการสอน การเลือกใช้สื่อ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ถ้าหากมองในเชิงวิจัยเป็นการสร้างวิธีแก้ไข (Treatment) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนบนพื้นฐานข้อตกลงเบื้องต้น (Basic Assumption) ว่าบรรดาข้อผิดพลาดทั้งหลาย ที่เกี่ยวกับการสอน จนทำให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษานั้น เกิดจากครูไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งที่จริงแล้ว ครูเป็นบุคลากรตัวเล็กที่สุดในระบบการศึกษา กรณีการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพหรือคุณภาพนั้น ส่วนใหญ่อยู่ที่ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ที่อ้อมเหนือคชขึ้นไป โครงสร้างและระบบบริหารงานทั้งภายในและภายนอก มาตรการต่าง ๆ ที่ส่ง

ผลต่อตัวครู เช่น การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ การลงโทษ ความยุติธรรม ตลอดจนท่าทีของผู้บริหารที่มีต่อพฤติกรรม และผลงานของครู อภิลิขิต เวชชาชีวะ (2542 : 5) กล่าวว่า ปัญหาการไม่พัฒนาในหลายวงการ เกิดจากการขาดการประเมินอย่างจริงจัง ขาดแรงกระตุ้นที่จะต้องมีการพัฒนาหรือปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา ระบบการศึกษาจะพัฒนาไปได้แค่ไหน ครูหรือผู้สอน ต้องสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถตอบสนองความหลากหลายในแง่ของความถนัด ความต้องการของผู้เรียน ซึ่ง พระ 6 (2542 : 8 - 9) ให้ความเห็นว่า บทบาทหน้าที่ของครูในยุคก่อน คือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการ ให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่จริงครูทำหน้าที่ 2 อย่าง คือถ่ายทอดศิลปวิทยา คือสอนให้รู้ข้อมูลวิชาการ และวิชาชีพที่ครูยุคก่อนเน้นมากอีกหน้าที่หนึ่งของครู คือ การทำคนให้มีชีวิตที่ดีงามขึ้นหรือการสร้างบัณฑิตนั้นเอง หน้าที่ที่แท้จริงของครู คือ สร้างบัณฑิตหรือทำคนให้เป็นบัณฑิต ส่วนวิชาการและวิชาชีพต่าง ๆ เป็นการให้เครื่องมือแก่บัณฑิต ภาระที่สำคัญของการศึกษาคือทำคนให้เป็นบัณฑิต และให้เครื่องมือแก่บัณฑิต ในยุคข้อมูลข่าวสาร นักเรียนสามารถได้เครื่องมือโดยไม่ต้องอาศัยครู ซึ่ง ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2542 : 11) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่า การเรียนการสอนควรต้องเปลี่ยนจากให้เด็กจำ เป็นเด็กคิด การให้ผู้เรียนसानตะกร้าเลียนแบบครู กับการให้ผู้เรียนดูวิธีสานตะกร้าจากมืออาชีพหลาย ๆ วิธี แล้ว คิดวิธีสาน คิดแบบของตะกร้าอย่างหลากหลาย คิดวิธีเพิ่มผลผลิตและการจัดการเรื่อง การตลาดการให้ผู้เรียนท่องจำเป็นการสูญเปล่าไม่พัฒนาเท่าที่ควร เปลี่ยนให้ผู้เรียน คิดแก้ปัญหา คิดวิธีการทำงาน ลงมือทำและนำไปใช้บ่อยๆ จะช่วยให้ผู้เรียนจำได้นาน แม่นยำ และมีความหมายต่อชีวิต และอาคม เอ่งฉ้วน (2542 : 5 - 8) กล่าวถึงการปฏิรูปคนว่า เป็นเรื่องสำคัญมากตั้งแต่ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การเรียนการสอนต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนจากซอส์กับกระดาน และจำเนื้อหาอย่างเดียว มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใหม่ ให้เด็กเป็นช่างทำกิจกรรมมากๆ ให้คิดว่าด้วยตนเอง จึงจะทำให้การศึกษามีคุณภาพ ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ครูเป็นผู้กำหนดอนาคตของชาติ ดังนั้น ครูต้องมีคุณภาพ ตามที่ วิทยากร เชียงกุล(2540 : 70) กล่าวว่า คส อาจารย์ ผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่เข้าใจปรัชญาหลักศตวรรษที่ 21 เพียงพอ หรือขาดความรู้ความสามารถ ขาดแรงจูงใจ ขาดความกระตือรือร้น และยังมีมองเรื่องของการศึกษา เป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ มองความรู้ เหมือนข้อมูลสำเร็จรูปที่มีอยู่ในตำรา และในหัวของครู ที่นักเรียนต้องท่องเพื่อให้ได้ความรู้ นั้น มาอยู่ในหัวของตัวเอง และ เซ็น แก้วยศ (2541 : 10) กล่าวว่า บทบาทของครูต้องเปลี่ยนไป เป็นครูฝึกทางปัญญา มากกว่าเป็นผู้สอนหรือผู้ให้ความรู้โดยตรง

นอกจากนี้ ยังศึกษาพบงานวิจัยที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ บทบาทพฤติกรรมการสอนของครู ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการเรียนการสอน ดังนี้

สมนึก ประเสริฐपालิฉัตร (2532 : 2 - 3) ศึกษาเรื่องความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการปฏิบัติการสอนของครูมัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 7 พบว่า อุปสรรคสำคัญอย่าง

หนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุจุดมุ่งหมาย และหลักการของหลักสูตรเนื่องจากปัญหา และสมรรถภาพของครูผู้สอนนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมรรถภาพด้านการปฏิบัติการสอนของ ครูซึ่งถือว่าเป็นปัญหาสำคัญของการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กรมวิชาการ (2539 : 47) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียน การสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า การสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ครูผู้สอน ส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ทราบว่าชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มี ความรู้ในเรื่องใด ที่สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนได้

กรมสามัญศึกษา (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางในการ พัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ครู อาจารย์ ยังใช้การสอนแบบเดิม ไม่พัฒนาการสอน ไม่ใช้วิธีสอนที่หลากหลาย ขาดการพัฒนาตัวเอง ไม่เพิ่มพูนความรู้ ขาด ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนและสังคม ครูไม่อุทิศตนให้กับทาง ราชการ ครูไม่พัฒนาตนเองให้ทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ครูอาจารย์ขาดการอบรมความรู้ ในการผลิตสื่อและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไม่มีแผนการสอน ขาดการสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อม ที่ดี ไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ละทิ้งการสอน สอนไม่เต็มเวลา ขาดจรรยาบรรณวิชาชีพ ครูและอุดมการณ์ ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี ครูบางคนเป็นกาฝากในวิชาชีพครู

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 99) ศึกษาสภาพความคาดหวัง สภาพ ปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ใน วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พบว่า ด้านสภาพปัจจุบัน และปัญหาของกระบวนการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา โดยภาพรวมแล้ว พฤติ กรรมการสอนของครู ครูใช้ข้อมูลจากหนังสือเรียนมากที่สุด ซึ่งขัดแย้งกับสภาพสังคมปัจจุบันที่ เป็นยุคที่โลกไร้พรมแดน เพราะข้อมูลเป็นส่วนสำคัญต่อการคิด การตัดสินใจ การแสวงหาข้อมูล แหล่งข้อมูลมีจำนวนมากและก้าวหน้าด้วยระบบเทคโนโลยี พฤติกรรมของครูส่งผลต่อกระบวนการ เรียนรู้ของนักเรียน ด้านนักเรียนมีปัญหาแตกต่างกัน ตามรายวิชา ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ เชื่อมโยงมาจากตัวครูแทบทั้งสิ้น

จากแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ครูนับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้ การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ ปัญหาด้านครูผู้สอนในด้านการจัดการกระบวนการเรียนการสอน ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อผู้เรียน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้ตามจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร ซึ่งครูควรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน จากการเป็นผู้บอกความรู้หรือบรรยาย อธิบายเนื้อหาให้นักเรียนเข้าใจ เป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูต้องปฏิรูปตัวเอง ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน เตรียมการสอนและจัดทำแผนการสอน ศึกษาหาความรู้ เพิ่มเติมใช้เทคนิคการสอนใหม่ๆ ผลิต ใช้สื่อ และปรับการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนใหม่ ทั้งนี้ครูจะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครู การส่งเสริมการวิจัยในโรงเรียนเป็นอีกเหตุผล หนึ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องผลักดัน กระตุ้นให้ครูแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ให้มีความรู้เพียงพอ

สำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

การประมวลผลบทบาทหน้าที่ของครูโดยทั่วไปนั้น พบว่า ครูเป็นผู้ปฏิบัติในระดับล่าง ภายใต้วัฒนธรรมอำนาจ ขาดอิสระในการทำงาน ครูไม่เข้าใจปรัชญา และหลักสูตรการเรียนการสอน ครูขาดการพัฒนาตัวเอง ไม่มีความกระตือรือร้น ครูใช้วิธีสอนโดยครูเป็นศูนย์กลาง ใช้การบรรยายเน้นการถ่ายทอดความรู้โดยให้ท่องจำ สอนเนื้อหาจากหนังสือประเวศ วะสี (2541 : 43-47) กล่าวว่า วิธีสอนโดยครูเป็นศูนย์กลาง มีข้อจำกัด ดังนี้

1. การสอนมีข้อจำกัดอยู่ที่ต้องมีการสอน แต่การเรียนสามารถเรียนได้ในทุกสถานการณ์ แม้ไม่มีการสอน
2. การสอนมีข้อจำกัดอยู่ที่ครู แต่การเรียนไม่ถูกจำกัดอยู่ที่ครู
3. การสอนที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งถูกจำกัดอยู่ที่วิชานั้นๆ แต่การเรียนสามารถเชื่อมโยงไปได้ทุกเรื่อง
4. การสอนให้ท่องจำ เรียนยาก น่าเบื่อ ถูกจำกัด ถูกบีบคั้น แต่การเรียนสนุก ไม่ต้องท่องจำได้ในสิ่งที่จำเป็น เรียนอย่างมีความสุข มีอิสระในการเรียนรู้
5. ในการสอน ครูถ่ายทอดความรู้ แต่ครูไม่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมแต่การเรียน ทุกฝ่ายงอกงามเพิ่มขึ้นตลอดเวลา ครูจึงทันสมัยและเก่ง

ผลเสียของการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ครูถ่ายทอดเนื้อหา นักเรียนท่องจำ มีดังนี้

1. ผู้เรียนถูกตัดขาดจากความเป็นจริง ทั้งความเป็นจริงในตัวเอง และความเป็นจริงรอบตัว ทำให้ไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้ความจริงของสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ ชีวภาพและสังคม ซึ่งเชื่อมโยงสลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ การจำวิชา ทำให้ฉับแบบแยกส่วน และตัดขาดจากความเป็นจริง
 2. ผู้เรียนคิดไม่เป็น ทำไม่เป็น สัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมไม่เป็น เพราะมีแต่ท่องวิชา
 3. การเรียนโดยการท่องเนื้อหาวิชาที่มีมาก ทำให้การเรียนยาก น่าเบื่อ สร้างให้คนมีปัญหาสุภาพจิต และเกลียดการศึกษา ไม่มีความสุข
 4. ทำให้ครูล้าหลัง การเรียนแบบเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ให้อำนาจแก่ครู ในการกำหนดว่านักเรียนต้องท่องอะไร ตอบอย่างไรจึงจะได้คะแนน เมื่อครูมีอำนาจ ครูก็ไม่เรียนรู้ ทำให้การเรียนล้าหลัง
 5. ทำให้คนเรียนรู้ไม่เป็น จึงไม่สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ตลอดชีวิต
- กระบวนการเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง เอาเนื้อหาเป็นตัวตั้ง สอน และท่องจำเนื้อหา ก่อให้เกิดความทุกข์ ความอ่อนแอทางสติปัญญา ความอ่อนแอทางจริยธรรม คนไม่เกิดปัญญา เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง

บทบาทหน้าที่ของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทบาทหน้าที่ของครูตามที่ได้กล่าวถึงในตอนต้น ซึ่งเป็นบทบาทโดยทั่วไปที่ครูปฏิบัติอยู่เป็นประจำ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังคงยึดแนวเดิม กล่าวคือ ครูเป็นผู้บอกความรู้แก่เด็ก เน้นให้เด็กท่องจำมากกว่าการให้เด็กได้ศึกษาหาความรู้จากการปฏิบัติจริง ไม่ยึดเด็กศูนย์กลาง กลายเป็นว่าครูเป็นผู้กำหนดขนาดของสังคม ดังนั้น ครูต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้อำนวยการเรียนการสอน เป็นชมทรรพ์ทางปัญญาที่พร้อมด้วยภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการสอน สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นนักวิจัย แสวงหาความรู้ใหม่เสมอ คิดค้นวิธีการเรียนการสอน ที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพอยู่ตลอดเวลา มีวิจารณ์ญาณ และมีวินัย กล่าวคือ ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด คือ เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้มีสมรรถภาพ คือ เก่ง มีคุณภาพ คือ ดี และเป็นผู้มีสุขภาพกายและจิตดี คือ สุข เป็นประชาชนที่ มองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้ เชิดชูคุณธรรม ซึ่งแก่นแท้ของการศึกษา คือการพัฒนาปัญญาของตนเองให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ค่านิยมที่ถูกต้อง ดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและครอบครัว อีกทั้งการเรียนรู้มิใช่เป็นเพียงการเรียนรู้เพื่อรู้ แต่เป็นการเรียนเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อรู้จักตนเอง เรียนเพื่อรู้จักและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เรียนรู้เพื่อการเจริญงอกงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ เรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่าง ๆ เรียนรู้เพื่อให้เกิดสติปัญญา รวมทั้ง เรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม

การเรียนรู้ที่ถูกต้องย่อมทำให้เกิดสุขแก่ผู้เรียน การเรียนรู้ที่ถูกต้อง ย่อมกลม่อมเกลาให้ผู้เรียนเป็นคนดี และการเรียนรู้ที่สมบูรณ์จะค้องทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งด้วย ดังนั้น คนมีการศึกษาจะต้อง มีปัญญา มีความดี หรือคุณธรรม และมีความสุข ซึ่งผู้ที่มีการเรียนรู้ต้องมีครบทั้ง 3 ประการดังที่กล่าวมานี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 7) ดังนั้น การเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ย่อมเป็นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางดี มีปัญญา มีความดี และมีสุข มีทักษะชีวิต เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งบทบาทหน้าที่ของครู ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูมีบทบาทหน้าที่ ที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการ ด้านการดำเนินการ และด้านการประเมินผล (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 24 – 25)

บทบาทหน้าที่ของครู ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มาจาก การวิเคราะห์เนื้อหาตามมาตรา 22 การจัดการศึกษาโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ 6 ประการ เมื่อการเรียนการสอนเปลี่ยนไป บทบาทของผู้เรียนเด่นชัดมากขึ้น บทบาทของครูในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนต้องปรับเปลี่ยน จาก

บทบาทเดิมที่มีความสำคัญยิ่ง ในฐานะผู้บอกความรู้ทั้งหมดให้แก่ผู้เรียน มาเป็นบทบาทในการสนับสนุน และเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย ให้แก่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุดและดีที่สุด ได้ผลตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่ง Bennet (อ้างอิงจาก สุภาพร กิตินันท์, 2543 : 43) เปรียบเทียบบทบาทครูรุ่นใหม่ ที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางกับบทบาทครูรุ่นเก่า ดังนี้

ครูรุ่นใหม่	ครูรุ่นเก่า
1. สอนโดยวิธีการบูรณาการเนื้อหา	1. สอนแยกเนื้อหา
2. แสดงบทบาทในฐานะผู้แนะนำ (Guide) ประสบการณ์ทางการศึกษา	2. มีบทบาทในฐานะตัวแทนของเนื้อหาวิชา (Knowledge)
3. กระตือรือร้นในบทบาท ความรู้สึกของผู้เรียน	3. ละเลย เจยเมยต่อบทบาทของผู้เรียน
4. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนของหลักสูตร	4. นักเรียนไม่มีส่วนร่วมแม้แต่จะออกความคิดเห็น
5. ใช้เทคนิคการค้นพบด้วยตนเองของผู้เรียน เป็นกิจกรรมหลัก	5. ใช้เทคนิคการท่องจำเป็นกิจกรรมหลัก
6. มีการเสริมแรง ให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ มีการใช้แรงจูงใจภายใน	6. มุ่งเน้นการให้รางวัลภายนอก เช่น ระดับผลการเรียน
7. ไม่เคร่งครัดกับมาตรฐานทางวิชาการจนเกินไป	7. เกร็งครัดกับมาตรฐานทางวิชาการมาก
8. มีการทดสอบเล็กน้อย	8. มีการทดสอบสม่ำเสมอเป็นระยะ ๆ
9. มุ่งเน้นการทำงานเป็นกลุ่มแบบร่วมมือ	9. มุ่งเน้นการแข่งขัน
10. สอนโดยไม่ยึดติดกับห้องเรียน	10. สอนในขอบเขตของห้องเรียน
11. มุ่งสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ให้นักเรียน	11. เน้นย้ำประสบการณ์ใหม่เพียงเล็กน้อย
12. มุ่งเน้นความรู้ทางวิชาการและทักษะด้านจิตพิสัยเท่าเทียมกัน	12. มุ่งเน้นความรู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ ละเลยความรู้สึกหรือทักษะทางด้านจิตพิสัย
13. มุ่งเน้นการประเมินกระบวนการเป็นสำคัญ	13. ประเมินกระบวนการเล็กน้อย

ที่มา สุภาพร กิตินันท์ (2543 : 43)

จากการเปรียบเทียบ พบว่า ครูได้เปลี่ยนบทบาทไป การเปลี่ยนบทบาทดังกล่าวเท่ากับเปลี่ยนจุดเน้นของการเรียนรู้ว่า อยู่ที่ผู้เรียนมากกว่าผู้สอน บทบาทในการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าวอาจเกิดความไม่เข้าใจว่า ครูไม่ต้องทำอะไร เพราะนักเรียนทำเองหมด แท้จริงแล้วครูจะเหนื่อยน้อยกว่าการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง เพราะไม่

ต้องพูดมาก แต่บทบาทของครูยังมีอีกมาก และเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดด้วย คือ ครูยังต้องทำงานหนักในการเตรียมการสอน ครูยังต้องใช้ความสามารถและความพยายามอย่างหนัก ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ครูจึงต้องเตรียมข้อมูล จัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการที่จะให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ในขณะที่ยังทำกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ ครูต้องคอยสังเกตว่า สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามที่ควรจะเป็นหรือที่คาดหวังหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามที่คาดไว้ ครูต้องประเมินสถานการณ์ และตัดสินใจได้ว่าควรจะปรับหรือเปลี่ยนอย่างไร ผู้เรียนจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ครูต้องช่างสังเกต รู้จักจัดประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน จะเห็นได้ว่าบทบาทของครู ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีไม่น้อยและเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง บทบาทของครูสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

บทบาทของครูเมื่อพิจารณาจากกระบวนการจัดการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3 ด้านคือ เป็นผู้จัดการการเรียนรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวก และเป็นตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งในการปฏิบัติจริงบทบาททั้งสามจะหลอมรวมไปด้วยกัน เป็นบทบาทที่เกิดจากความเชี่ยวชาญและทักษะของแต่ละบุคคล

2. บทบาทของครูที่พิจารณาจากกระบวนการสอน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เมื่อพิจารณาจากกระบวนการสอน ดังนี้

2.1 การเตรียมการสอน โดยการศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอนโดยกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ จัดเตรียมสื่อวัสดุการเรียนการสอนให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน เตรียมเอกสาร หนังสือหรือข้อมูลต่าง ๆ ติดต่อกแหล่งความรู้ เช่น บุคคล สถานที่และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เตรียมเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้ เตรียมห้องเรียนหรือสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

2.2 การดำเนินการ หรือการสอน ครูต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจการเข้าร่วมกิจกรรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนที่เตรียมไว้ ซึ่งอาจปรับเปลี่ยนได้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์จริง ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียน ในการดำเนินกิจกรรม สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในขณะที่ทำกิจกรรมให้คำแนะนำ เสริมแรงให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้

2.3 การประเมินผล โดยการเก็บรวบรวมผลงาน และประเมินผลงานนักเรียน ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

โดยสรุปแล้ว การผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้วิจัยเห็นด้วย

ว่าเป็นการจัดกระบวนการที่ต้องบูรณาการ สารความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง และเป็น การเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกทั้งการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจ ควบคู่ กับสติปัญญา โดยสาระสำคัญควรประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านคุณธรรม เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานต่าง ๆ กับ ผู้ร่วมงานซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ความอดทน การตรงต่อเวลา การช่วยเหลือผู้อื่น

2. บทบาทหน้าที่ของครู ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น ครูนับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ ปัญหาครูผู้สอนในด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อผู้เรียน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งครูควรเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการสอน จากการเป็นผู้บอกความรู้ หรือบรรยาย อธิบายเนื้อหาให้นักเรียนเข้าใจ เป็น การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูต้องปฏิรูปตัวเอง ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน เตรียมการสอนและจัดทำแผนการสอน ศึกษา หาความรู้เพิ่มเติมใช้เทคนิคการสอนใหม่ ๆ การ ผลิต การใช้สื่อ และปรับการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียน รู้เป็นสำคัญ

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสื่อการเรียน

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสื่อการเรียน สามารถส่งเสริมสนับสนุนให้ ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกัน ซึ่ง การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นั้น เป็นการทำให้ห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพ และหมาย ความรวมถึง การสร้างให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน นับเป็นการะกิจหนึ่งของการ ปฏิรูปการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่มุ่งให้ผู้สอนจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ และมีความสุขในการเรียน กิจกรรมการเรียนควรเน้นกิจกรรมนอกหลักสูตรให้มากขึ้น การใช้เงื่อนไขการเรียนรู้ที่มีความหมายพร้อมทั้งการส่งเสริมให้มีการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ ในการจัดการต่าง ๆ ตามกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอน ทั้งนี้ จากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ ในการจัดสภาพแวดล้อมและกระบวนการจัดการเรียน การสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียน การพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ และพัฒนา ศักยภาพแต่ละคนอย่างเต็มที่ สภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่มีพลังและการฝึกทักษะด้วยตนเอง จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น บรรยากาศในห้องเรียนไม่จำเป็นต้องนั่งเรียงแถวในชั้นเรียน ควรเน้นกิจกรรมนอกหลักสูตรให้มากขึ้น การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน การใช้เงื่อนไขการ เรียนรู้ที่มีความหมาย ส่งเสริมกระบวนการทางสติปัญญาในการเลือก จัดระบบและบูรณาการ

ระหว่างการเรียนรู้ทำให้เกิดทักษะการสืบค้นและความเข้าใจ ใช้แนวความคิดทางวิทยาศาสตร์ และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยที่ผู้สอนและผู้เรียน อาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ(พรรรณี เกษกมล, 2543 : 35) ซึ่งในที่นี้ จะได้เสนอสาระที่เกี่ยวข้องกับการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสื่อการเรียน ที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนี้

การวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Research)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายการศึกษาที่ระบุไว้ชัดเจนในเรื่อง เกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ในหมวด 4 แนวทางจัดการศึกษา มาตรา 4 (5) ซึ่งกำหนดว่า จะส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ ในมาตรา 30 กำหนดว่า ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถใช้การวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา (ทัศนแสวงศักดิ์, 2543 : 72) และการวิจัยเป็นเสมือนหัวใจของการพัฒนาการศึกษา เพราะวิทยาการต่าง ๆ ในสังคมโลกาภิวัตน์ได้เจริญก้าวหน้า ไปอย่างรวดเร็วตามสภาวะของความเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาในทุก ๆ ด้าน การที่มนุษย์จะศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ใด ๆ ก็ตาม ย่อมต้องอาศัยพื้นฐานของการศึกษา ค้นคว้า วิจัยความสำคัญของการวิจัย เพื่อพัฒนาการศึกษา และพยายามให้คงเป็นนักวิจัย และการปรับบทบาทของการวิจัยให้เป็นกิจกรรมสำคัญ ที่เสริมการเรียนการสอน หรือการสอนด้วยกระบวนการวิจัย รวมทั้ง การพัฒนาผลงานทางวิชาการในโรงเรียน บนพื้นฐานของการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

การวิจัยในชั้นเรียน มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ เช่น ทัศนแสวงศักดิ์, (2543 : 73 อ้างถึงใน อุทุมพร จามรมาน, 2537 : 16) ให้ความหมายว่า การวิจัยในชั้นเรียน คือการวิจัยที่ทำโดยครู ของครู เพื่อครู และสำหรับครู วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 1 อ้างถึงใน ทัศนแสวงศักดิ์, 2543 : 73) ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง การแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง สามารถดำเนินการวิจัยได้หลายระดับ ทั้งในระดับห้องเรียน และระดับโรงเรียน กลุ่มผู้ร่วมงานการวิจัยอาจรวมถึง ครู นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และสมาชิกในชุมชน กรมตามัญศึกษา (2540 : 2 อ้างถึงในทัศนแสวงศักดิ์, 2543 : 74) ได้อธิบายว่า การวิจัยในชั้นเรียนคือ การวิจัยโดยครูผู้สอนในห้องเรียนทำวิจัยกับนักเรียน เพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาการเรียนการสอนในวิชาที่ครูรับผิดชอบ ทั้งนี้ ส. วาสนา ประवालพฤกษ์ (2541 : 98 อ้างถึงในทัศนแสวงศักดิ์, 2543 : 74) ได้กล่าวว่า การวิจัยในชั้นเรียนเกิดจาก

ความต้องการที่จะพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เกิดผลกับผู้เรียน ในทางที่ดีขึ้น เหมาะสมและมีคุณค่ามากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้คุณภาพการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งสุวิมล ว่องวานิช (2543 : 88 อ้างถึงในทัศนาศาสตร์, 2543 : 74) ให้ความหมายว่า การวิจัยในชั้นเรียน do การวิจัยที่ทำโดยครูสอนในห้องเรียน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน เป็นการวิจัยที่ต้องทำอย่างรวดเร็ว นำผลไปใช้ได้ทันที และสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อให้ทั้งตนเองและกลุ่มเพื่อนร่วมงานในโรงเรียน มีโอกาสอภิปรายแสดงความคิดเห็นในแนวทางที่ได้ปฏิบัติ และผลที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

กลิคแมน และคนอื่น ๆ (Glickman and others, 1988 : 408 อ้างถึงใน ทัศนาศาสตร์, 2543 : 74) กล่าวว่า การวิจัยในชั้นเรียนเป็นการวิจัยทางด้านสังคม เป็นพื้นฐานการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงเงื่อนไข ผลที่ได้นำมาปรับปรุงการเรียนการสอน ในทำนองเดียวกัน แอลลอร์ท (Elliott, 1988 : 121 อ้างถึงในทัศนาศาสตร์, 2543 : 74) ให้ความหมายของคำว่า การวิจัยในชั้นเรียนคือ การให้ความสำคัญกับปัญหาที่พบในโรงเรียน และเกิดกับครูในโรงเรียน โดยมีแนวคิดเพื่อช่วยเหลือครูผู้สอนให้มีการปรับปรุงพัฒนาเกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มากขึ้น

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง การศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา ปรับปรุง และแก้ปัญหาการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในชั้นเรียนให้ดียิ่งขึ้น นั่นเอง

ความสำคัญของการวิจัย

บัญชา อึ้งสกุล (2540 : 24) กล่าวว่า การทำงานวิจัยนับได้ว่า เป็นงานที่ค่อนข้างจะท้าทายชวนให้คิดอยากลองทำ อยากติดตาม เกิดความกระตือรือร้น ใครรู้ใครเห็น ในบางครั้งต้องใช้เวลามากเพราะเป็นงานที่ละเอียดถี่ถ้วน ครูที่มีสมรรถภาพพื้นฐานทางการวิจัย จะช่วยให้เป็นผู้ที่มีความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อการวิจัย จะเป็นการเอื้ออำนวยให้ความร่วมมือในการวิจัย และพัฒนาหลักสูตร หรือนำความรู้ทางการวิจัยไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา เทคนิค วิธีสอน ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน ในการนำการวิจัยเข้าไปช่วยการเรียนการสอนและนำผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของหลักสูตรได้นั้น ครูผู้ใช้หลักสูตรต้องสามารถวิจัยได้ และนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ทันเวลา และถูกต้องกับสภาพความเป็นจริง และมีผลกระทบต่อการพัฒนาวิชาชีพครูควบคู่กันไปและจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูเกิดความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ครูทุกคนจะต้องศึกษาวิจัย และพัฒนากันอย่างจริงจัง เพื่อความก้าวหน้าในการสอน ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ สิ่งสำคัญทุก ๆ หน่วยงานทางการศึกษาจำเป็นต้องมีการสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการวิจัยทางการศึกษา เช่น การจัดให้มีศูนย์ข้อมูลพื้นฐานที่ดีและพร้อมที่จะหยิบข้อมูลมาใช้ได้ มีเอกสารและแนวคิดหลักการ และ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพียงพอสำหรับการทำวิจัยแต่ละเรื่อง มีบุคลากรที่ได้รับการอบรมวิจัยมาแล้ว มีอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินการวิจัย รวมทั้งมีทุนสำหรับการดำเนินการวิจัย ทั้งนี้ ในการนำการวิจัยมาหน้าพัฒนาการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูผู้สอนต้องมองเห็นโครงสร้างหลักสูตรในรูปของระบบคือมองเห็นความสัมพันธ์ของภารกิจองค์ประกอบต่างๆ ทั้งในด้านปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตให้ชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดปัญหาที่ระดับปัจจัย หรือระดับกระบวนการ หรือระดับผลผลิต การวิจัยจะเข้ามามีส่วนร่วมในการหาคำตอบว่า ได้เกิดปัญหาหรือข้อบกพร่องอะไรบ้างในโครงสร้างระบบหลักสูตรนั้นๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ การศึกษาต่อไป

สาเหตุสำคัญที่ต้องใช้การวิจัยนำหน้าพัฒนาการเรียนการสอน เป็นเพราะมีปัญหาเกี่ยวกับการสอนของครู เพราะครูส่วนใหญ่ไม่สามารถโยงทฤษฎีหลักการที่ได้เรียนมาไปสู่การปฏิบัติได้ ครูจึงเน้นการสอนด้วยเนื้อหาเป็นสำคัญ ทำอย่างไรจึงจะทำให้โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา เห็นความสำคัญของการวิจัยและส่งเสริมให้ครูทำวิจัย ควบคู่ไปกับการปฏิบัติการสอน เพื่อนำข้อค้นพบจากผลการวิจัยของตน ไปใช้ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน หรือแก้ปัญหาการเรียนการสอนที่ประสบอยู่

การวิจัยเพื่อการเรียนการสอน

บัญชา อึ้งสกุล (2540 : 26) กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน (Educational Research and Development) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า R & D ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผลงานการศึกษา เป็นวิธีการที่ได้ใช้กระบวนการพัฒนาและตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของผลงาน การศึกษาถือว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดขณะนี้ ที่ใช้ในการปรับปรุงการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง 9 ต่อไปนี้

1. ขั้นศึกษาผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลงานที่ต้องพัฒนา
2. ขั้นสร้างผลงานบนฐานของการวิจัย
3. ขั้นทดลองภาคสนามที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันที่จะนำไปใช้จริง
4. ขั้นแก้ไขปรับปรุงผลงาน เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องจากที่พบในการทดสอบภาคสนาม

ในวงจรการวิจัยและพัฒนาที่ปรากฏในประเทศไทย สร้างขึ้นโดยทีมงานของโครงการอบรมวิจัยปฏิบัติการ งานพัฒนาบุคลากรวิจัย ฝ่ายสนเทศการวิจัย กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โครงการนี้ได้พัฒนาผลงานที่เรียกว่า หลักสูตรการอบรมวิจัยปฏิบัติการ เรื่องการวิจัยเชิงพัฒนาระดับโรงเรียน ซึ่งมีขั้นตอนหลักของวงจร R & D ที่ใช้ในการสร้างหลักสูตรการวิจัยเชิงพัฒนาระดับโรงเรียน บัญชา อึ้งสกุล (2540 : 26 - 27) ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อหาลักษณะของปัญหา และนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษา หรือเปรียบเทียบผลของการใช้นวัตกรรมการศึกษา ในภายหลัง

2. การออกแบบนวัตกรรม ในด้านต่อไปนี้
 - 2.1 โครงสร้าง ส่วนประกอบ เช่น นวัตกรรมนี้ควรประกอบด้วย คู่มือครู กิจกรรม และสื่อ เครื่องมือวัดพฤติกรรม แบบทดสอบ เป็นต้น
 - 2.2 ลักษณะของนวัตกรรม เช่น บอกลักษณะของแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาพัฒนา บอกลักษณะของนวัตกรรม สื่อ และเครื่องมือที่ใช้ เป็นต้น
 - 2.3 ลักษณะการนำไปใช้ เช่น มีการอบรมครู มีการวัดหรือทดสอบนักเรียนก่อน และหลังการใช้ ช่วงเวลาประมาณ 1 ภาคเรียน เป็นต้น
 3. การสร้าง หรือพัฒนานวัตกรรม ตามแนว หรือกรอบของรูปแบบนวัตกรรมที่กำหนดไว้
 4. การทดลอง แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ
 - 4.1 การนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก เพื่อตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรม เพื่อการปรับปรุงในแต่ละส่วน เช่น การลำดับขั้นตอนของเนื้อหาวิชา ความเป็นไปได้ของกระบวนการ ความถูกต้องของเนื้อเรื่อง ความเหมาะสมกับสถานการณ์จริง เป็นต้น
 - 4.2 การนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในสถานการณ์จริง เป็นการทดลองเพื่อหาประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของนวัตกรรมนั้น เพื่อการพัฒนาต่อไป
 5. การประเมินผล ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยเทคนิควิธีเดียวกันกับ การศึกษาสภาพปัญหา การเก็บข้อมูลทำเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการทดลอง และเมื่อจบสิ้นการทดลองแล้ว ข้อมูลที่ได้นี้ จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลพื้นฐานก่อนใช้นวัตกรรม เพื่อเป็นข้อสรุป และยืนยันประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น ถ้าผลการทดลองสามารถลดหรือแก้ปัญหาได้ แสดงว่านวัตกรรมนั้นมีคุณค่า และนำไปขยายผลได้โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป
- อย่างไรก็ตาม ครูผู้ทำวิจัยต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า การนำขั้นตอนของการวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนไปใช้ ครูผู้สร้างผลงานจะต้องสร้างผลงานให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของผลงานนั้นๆ นั่นคือผู้สร้างผลงานจะมองเฉพาะศาสตร์ทางการศึกษาไม่ได้ ผู้สร้างผลงานจะต้องให้ความสนใจในทฤษฎีของศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้วย สิ่งเหล่านี้จะเป็นการเริ่มต้นให้มีความเพียงพอ พร้อมทั้งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนา หรือการปฏิรูปหลักสูตร และการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- การส่งเสริมการทำวิจัยในโรงเรียน
- การนำการวิจัยเข้าสู่โรงเรียน เกิดผลกระทบด้านปฏิบัติการโดยทั่วไปของครู โดยเฉพาะเมื่อถูกท้าทาย และเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติ พฤติกรรมและวัฒนธรรมในการปฏิบัติการสอนด้วยเทคนิคการวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการหรือแนวปฏิบัติที่แตกต่างกว่าเดิม ครูส่วนใหญ่จะเกิดการต่อต้าน และแรงต่อต้านได้มีพลังมากขึ้น และในที่สุดความพยายามที่จะนำการวิจัยเข้าสู่ระบบ

โรงเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนก็จะประสบกับความล้มเหลว ต้องหันกลับไปแก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบเก่าที่เคยปฏิบัติมา สิ่งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานวิจัยในโรงเรียน ซึ่งอาจจะเกิดจากความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของผู้นำทางการศึกษา หรือหน่วยงานทางการศึกษาที่รับผิดชอบมีองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญในการส่งเสริมการทำวิจัยในโรงเรียน ดังนี้ (บัญญัติ อึ้งสกุล, 2540 : 27)

1. การส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของงานวิจัยในโรงเรียน ที่เป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้ครูทำวิจัยในโรงเรียนจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งผู้บริหาร หรือหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจในการจัดกระบวนการบริหารที่เอื้อต่อการดำเนินงานวิจัยในโรงเรียนความสอดคล้องกับความต้องการความสนใจของครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียน เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ ต่อการปฏิบัติกรวิจัยในโรงเรียนของครู ได้แก่

1.1 จัดให้มีนโยบายหรือข้อกำหนด เพื่อสนับสนุนการทำวิจัยที่ชัดเจน

1.2 ประชุมชี้แจงคณะครูเพื่อให้ทราบนโยบาย วัตถุประสงค์และบทบาทที่ครูต้องการทำการวิจัย เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

1.3 สนับสนุนให้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการทำวิจัย

1.4 จัดหาแหล่งทุนเพื่อสนับสนุนการทำวิจัย

1.5 จัดหาอุปกรณ์ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการทำวิจัย

เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องคิดคำนวณ กระดาษอัดสำเนา เป็นต้น

1.6 จัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการทำวิจัย เช่น จัดให้มีห้องสมุด หรือมุมใดมุมหนึ่ง สำหรับศึกษาค้นคว้างานวิจัย

1.7 ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในการจัดหา เอกสารตำรา และงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อครูผู้ทำวิจัย

1.8 จัดให้มีการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศการวิจัยด้านการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อทำวิจัย

1.9 ติดตามดูแลการทำวิจัยของครูให้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนปฏิบัติการวิจัย

1.10 ติดตามเพื่อให้รับรู้ปัญหา ขอบกพร่อง จุดเด่น จุดด้อย ของครูจนได้จุดที่ควรปรับปรุง ครูให้ทำวิจัย

2. การให้การยอมรับนับถือครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียน เป็นการให้เกียรติและยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถในด้านกรวิจัยซึ่งผู้บริหารหรือหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ ไม่ค่อยให้ความสำคัญที่จะทำให้ครูเกิดกำลังใจ และความภาคภูมิใจในผลงานวิจัยของตนเอง รวมทั้งเผยแพร่ผลการวิจัยให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่

2.1 ให้การยกย่อง ชมเชยแก่ครูผู้ทำวิจัยต่อที่ประชุมในโรงเรียนและที่อื่น ๆ

2.2 ให้เกียรติบัตรหรือรางวัลแก่ครูผู้ทำวิจัย

2.3 สนับสนุนให้ครูผู้ทำวิจัย เป็นผู้แทนเข้าร่วมประชุมสัมมนา ด้านการวิจัย เพื่อปรับ ปรับปรุงการเรียนการสอน

2.4 จัดให้ครูมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านความรู้ และประสบการณ์ ในการวิจัย

2.5 ให้ครูมีส่วนร่วมในการเสนอนโยบายในการบริหารงานวิจัย

2.6 จัดและส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมรับผิดชอบในโครงการวิจัยของโรงเรียน

2.7 ส่งเสริมให้ครูที่มีความรู้ ความสามารถทางการวิจัยเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้ครู

2.8 สนับสนุนให้ครูที่มีความสามารถด้านการวิจัย เป็นครูพี่เลี้ยงในการทำวิจัย ของครู

2.9 ส่งเสริมให้ครูสายวิชาเดียวกัน ได้มีโอกาสปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรื่องการทำวิจัยซึ่งกันและกัน

2.10 สนับสนุนให้นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป

3. การให้ความสำคัญกับงานวิจัยในโรงเรียนที่เป็นการให้ความสำคัญ และมองเห็น คุณประโยชน์ของงานวิจัยที่เกิดขึ้นโรงเรียน ซึ่งผู้บริหาร หรือหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่ ไม่ค่อยสนใจในการกระตุ้นให้ครูแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการ ปรับปรุงการเรียนการสอน ได้แก่

3.1 ชี้นำช่วยให้ครูเกิดการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน โดยใช้การวิจัย เป็นพื้นฐาน

3.2 ส่งเสริมให้ครูมีการวิจัย หรือค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการ ปรับปรุงการเรียนการสอน

3.3 สนับสนุนให้ครูมีโอกาสศึกษา หาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

3.4 เปิดโอกาสให้ครูไปค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ นอกโรงเรียน ในเวลาที่ว่างจากการสอน

3.5 ส่งเสริมให้ครูศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม โดยการแนะนำให้ครูอ่านหนังสือ ตำรา เอกสารและวารสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย

3.6 ติดต่อประสานงานเพื่อแสวงหาแหล่งความรู้หรือที่ปรึกษางานวิจัยให้ครู ทราบ

3.7 จัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และแนวปฏิบัติงานวิจัย

3.8 จัดให้มีการประชุมปฏิบัติการทางการวิจัย เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของครู

3.9 จัดให้มีการเชิญวิทยากรมาบรรยายเสริมความรู้เรื่องการทำวิจัยแก่ครู

3.10 นำผลการวิจัยในโรงเรียนไปใช้ เพื่อวางแผนการกำหนดนโยบายของโรงเรียน

4. การมีความรับผิดชอบต่อครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียน ที่เป็นพันธะผูกพันที่จะต้องปฏิบัติต่อครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารหรือหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ ไม่ให้ความสนใจ และเอาใจใส่ดูแล เพื่อให้ครูทำวิจัยในโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือ ทั้งในด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัย จนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ได้แก่

4.1 จัดระบบการดูแลเอาใจใส่ครูให้ทำการวิจัยที่สอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบของตน

4.2 พยายามให้คำแนะนำด้านความรู้เกี่ยวกับการวิจัย เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู

4.3 ให้ความช่วยเหลือครูในการแก้ปัญหาที่มีผลกระทบต่อการทำงานวิจัย

4.4 มีส่วนร่วมในการให้การนิเทศเกี่ยวกับการวิจัยแก่ครู

4.5 มีส่วนร่วมในการแสวงหาทางเลือกใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่นำไปสู่งานวิจัยในชั้นเรียน

4.6 ส่งเสริมให้มีครูผู้นำด้านการวิจัย เพื่อจูงใจครูให้ทำวิจัย

4.7 จัดระบบงานในโรงเรียนให้เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ของครู เช่น มีความเป็นอิสระ กล้าคิด ค้นคว้า และวิจัยทดลองความคิดใหม่ ๆ

4.8 มีส่วนร่วมในการเสนอแนะและพิจารณาหัวข้อวิจัย เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

4.9 มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัญหา จนได้แนวทางที่จะนำไปสู่การวิจัย

4.10 มีส่วนร่วมในการคิดทางเลือกนวัตกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อการวิจัย เช่น สื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอน

5. การส่งเสริมในด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน ของครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียน ที่เป็นการให้บำเหน็จความชอบ หรือการนำไปใช้เลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นตามภาระหน้าที่ของครูที่เกิดจากผลของการที่ครูได้ทำการวิจัยในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารหรือหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ ไม่ให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียน โดยใช้ผลงานการวิจัยของครูเป็นเกณฑ์ส่วนหนึ่ง เพื่อการพิจารณาความดีความชอบ หรือการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานของครูให้สูงขึ้น ได้แก่

5.1 กระตุ้นและยั่วยุให้ครูคิดปรับปรุงการเรียนการสอน ด้วยกระบวนการวิจัย อันเป็นความก้าวหน้าทางอาชีพของครู

5.2 การผลิตงานวิจัยในโรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่ง ในการพิจารณาความดีความชอบ

- 5.3 พิจารณาให้ความดีความชอบแก่ครูที่ทำการวิจัย แล้วนำผลการวิจัยไปปรับปรุงงานในหน้าที่
- 5.4 ให้โอกาสครูผู้มีผลงานวิจัยได้ศึกษาต่อเพื่อการเลื่อนวิทยฐานะของตน
- 5.5 ให้การสนับสนุนผลงานวิจัยของครู เพื่อนำไปขอเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น
- 5.6 เปิดโอกาสให้ครูที่มีผลงานวิจัยสามารถสลับเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูงขึ้น
- 5.7 ส่งเสริมให้ครูผู้มีผลงานวิจัยมีโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน
- 5.8 มอบหมายภาระหน้าที่ให้ครูผู้มีผลงานวิจัยได้รับผิดชอบในงานที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถสูงขึ้น
- 5.9 สนับสนุนให้ครูที่มีผลงานวิจัยให้ได้รับการเลือกให้เป็นผู้นำทางวิชาการ
- 5.10 ส่งเสริมให้ครูที่มีผลงานวิจัยนำผลงานมาเป็นส่วนหนึ่ง ในการได้รับตำแหน่งอื่นที่สูงกว่าเดิม

จะเห็นได้ว่า ครู กับ การวิจัย นับวันจะปรากฏเป็นเส้นขนานมากขึ้น เห็นควรที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาทั้งในระดับกระทรวง กรม กอง และสถานศึกษา ควรที่จะทบทวนลักษณะสำคัญในนโยบายด้านการวิจัยในโรงเรียน เช่น เทคนิค และวิธีการ ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่จะเป็นสะพานเชื่อมนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรการวิจัยในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคนิคกระบวนการวิจัย และพัฒนาไปใช้ การสร้างครูผู้นำทางการวิจัย (Master Teachers) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการวิจัยไปสู่โรงเรียน รวมทั้งกำหนดให้การวิจัย และพัฒนาเป็นกิจกรรมสำคัญที่เสริมการเรียนการสอนให้เกิดผลกระทบในทางปฏิบัติ ที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนางาน พัฒนาคณะ และพัฒนากำลังคนของประเทศให้มีความรู้ ภูมิปัญญา ทัศนคติที่หาความรู้ด้วยตนเอง มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ มีความสามารถในการรับ หรือปรับเทคโนโลยีมาใช้ในสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

สื่อการเรียน การสอน

การเรียนรู้เป็นกระบวนการในการสื่อความหมาย หรือเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยมีพาหนะหรือตัวกลางที่เราเรียกว่าสื่อการสอนมาเป็นตัวช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติ ไปสู่ผู้เรียน รวมทั้งเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้สอน ซึ่งสื่อการสอนตามความเข้าใจของแต่ละคนนั้น จะแตกต่างกันระหว่างนักการศึกษาและนักเทคโนโลยีทางการศึกษา ที่ต่างได้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา หรือปรัชญาคล้ายคลึงกัน ดังนี้

ชัยยงค์ พรมวงษ์ (2523 : 112) กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และวิธีการ ที่ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอน สามารถส่งผ่านหรือถ่ายทอดความรู้ เจตคติและทักษะไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง ชม ภูมิภาค (2524 : 19) กล่าวถึง สื่อการสอนไว้ว่า การ

สอนเป็นการกระทำของครู เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในตัวผู้เรียนและการสอนก็คือ การส่งสารไปยังผู้เรียน แต่การส่งสารนั้นจะต้องมีพาหนะนำสารไปสื่อ การนำสารลักษณะเช่นนี้เราเรียกว่า สื่อการสอน โดยที่ กิดานันท์ มลิทอง (2531 : 76) สรุปความหมายไว้ว่า สื่อการสอนหมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ วนิดา จึงประสิทธิ์ (2532 : 7) ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการสอน หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่นำความรู้ไปสู่ผู้เรียน อาจอยู่ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้ และไชยยศ เรืองสุวรรณ(2533 : 80) ยังได้ให้ความหมายว่า สื่อการสอนหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยสรุปสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 22 - 23) ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน ไว้ดังนี้ สื่อการเรียนการสอน (Instructional Media) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อาจเป็นวัสดุ อุปกรณ์ หรือเครื่องมือและวิธีการที่ครูนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากความหมาย หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สื่อการสอนหมายถึง บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจทักษะ และเจตคติตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และกิจกรรมการเรียนการสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

ประเภทของสื่อการสอน

นักการศึกษาและนักเทคโนโลยีการศึกษา ได้แบ่งประเภทของสื่อการสอนไว้ ดังนี้ ชม สมิภาค (2524 : 19) ได้แบ่งสื่อการสอนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. อุปกรณ์หรือเครื่องมือ (Equipment or Hardware of Big Media) เป็นเรื่องของเครื่องยนต์ กลไก ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลาย พวกนี้จะต้องอาศัยสื่อ ประเภทวัสดุ (Software) เพื่อนำสารในสื่อประเภทวัสดุออกไปยังผู้รับสารบรรดาสื่อประเภทหนัก (Hardware) ได้แก่ เครื่องฉายฟิล์มสกริป เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉายภาพทึบแสดง เครื่องวิทยุ โทรทัศน์ และ เครื่องบันทึกเทป เป็นต้น

2. วัสดุ (Software or small Media) สื่อประเภทนี้บางอย่างก็ใช้ทำงานได้ในตัวเอง บางอย่างนำมาใช้กับสื่อใหญ่ ประเภทที่ต้องใช้กับสื่อใหญ่ เช่น ฟิล์มภาพยนตร์ ฟิล์มสกริป และ สไลด์ แผ่นภาพโปร่งใส เทปบันทึกเสียง รายการวิทยุ เป็นต้น

3. วิธีการ (Method) สื่อประเภทนี้อาจเป็นการกระทำ เป็นการปฏิบัติการกระทำ หรือการปฏิบัติอาจจะใช้ สื่อประเภทเบาด้วยก็ได้ หรือไม่ก็ได้ อาทิเช่น ละคร การสาธิต การจัดนิทรรศการอื่น ๆ

สำหรับ ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2526 : 141) มีความเห็นว่า การแบ่งประเภทสื่อการสอนตามลักษณะรูปร่างของสื่อ ควรแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. สื่อประเภทเครื่องมือเป็นสื่อที่มาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ แขนงวิศวกรรม ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ เช่น เครื่องฉาย เครื่องเสียง วิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งแผ่นป้าย ต่าง ๆ

2. สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อที่เป็นผลผลิตมาจากวิทยาศาสตร์ เป็นวัสดุที่มีการผูกพัน สัมผัส เปลี่ยนได้ง่าย เช่น UWBd แผนภูมิ แผนสถิติ รูปภาพ หุ่นจำลอง ของจริง และอื่น ๆ

3. สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง สื่อประเภทเทคนิค ระบบ กระบวนการต่าง ๆ เช่น การสาธิตการศึกษาออกสถานที่ การทดลอง การแสดงละคร นิทรรศการ

4. สื่อประสม หมายถึง การนำสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเครื่องมือ วัสดุ และวิธีการ มาใช้ร่วมกันอย่างสัมพันธ์กัน ในลักษณะที่สื่อแต่ละอย่าง ส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น บทเรียนโปรแกรม ชุดการสอน โมดูล การจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

นอกจากนี้ กิดานันท์ มลิทอง (2531 : 79 - 80; อ้างถึงใน Ely, ed. 1972 : 39-40) แบ่งสื่อการสอนตามทรัพยากรการเรียนรู้ ออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. **nu (People)** ในทางการศึกษาโดยตรงนั้น หมายถึง บุคลากรที่อยู่ในระบบของโรงเรียน ซึ่งได้แก่ คส ผู้บริหาร ผู้แนะนำการศึกษา ผู้ช่วยสอน หรือผู้ที่อำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ในการเรียนรู้

2. **วัสดุ (Materials)** วัสดุในการศึกษาโดยตรง จะเป็นประเภทที่บรรจุเนื้อหาบทเรียน โดยรูปแบบของวัสดุมีใช้สิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง เช่น หนังสือ ฟิล์มสกริป แผ่นที่ สไลด์ เป็นต้น

3. **อาคารสถานที่ (Settings)** ที่หมายถึง ตัวตึก ที่ว่าง สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลเกี่ยวข้องกับทรัพยากรรูปแบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วกับผู้เรียนด้วย

4. **เครื่องมือ และอุปกรณ์ (Tools and Equipment)** เป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ เพื่อช่วยในการผลิตหรือใช้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ๆ ส่วนมากมักเป็นเครื่องมือทางด้าน โสตทัศนอุปกรณ์ หรือเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

5. **กิจกรรม (Activities)** โดยทั่วไปแล้วกิจกรรมที่กล่าวถึงนี้ มักเป็นการดำเนินงานที่จัดขึ้น เพื่อกระทำร่วมกับทรัพยากรอื่น ๆ หรือเป็นเทคนิควิธีการพิเศษเพื่อการเรียนการสอน เช่น การสอนแบบโปรแกรม เกม และสถานการณ์จำลองหรือการจัดทัศนศึกษา กิจกรรมเหล่านี้มักมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่จัดขึ้น มีการใช้วัสดุการเรียนเฉพาะวิชาหรือมีวิธีการพิเศษในการเรียนการสอน

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 22 - 23) ได้สรุปไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนอาจแบ่งออกได้หลายลักษณะ เช่น แบ่งตามลักษณะของตัวสื่อเอง แบ่งตามลักษณะการนำไปใช้ และแบ่งตามเนื้อหาวิชา เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจาก สื่อการเรียน

การสอนมีรูปแบบ (Format) ต่าง ๆ กัน เช่น การแบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอน เพื่อการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ สื่อการเรียนการสอน ในศูนย์วิชาการ จะแบ่งตามลักษณะของตัวสื่อ โดยจัดแบ่งสื่อการเรียนการสอน ออกเป็น 3 ประเภทคือ สื่ออุปกรณ์ (Hardware) หรือสื่อวัสดุ (Software) สื่อเทคนิควิธีการ (Techniques) และสื่อประสม (Multi media)

ประโยชน์ของสื่อการสอน

สื่อการสอนเป็น อุปกรณ์ช่วยในการถ่ายทอดความรู้และความคิดระหว่างครูกับผู้เรียน ให้สามารถเข้าใจบทเรียนยิ่งขึ้น เนื่องจากสื่อการสอนจะช่วยให้สามารถถ่ายทอดข้อเท็จจริง ทักษะ เจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในเรื่องราวที่สอน ซึ่ง พิมพ์พรรณ เทพสุมซานนท์ (2531 : 41) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในอีกทศวรรษหนึ่งว่า สื่อการสอนจะมีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากผู้เรียนมีจำนวนมากขึ้น ถ้าผู้สอนยังสอนโดยวิธีบรรยายแบบเดิม จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้ยากขึ้น เพราะฉะนั้น สื่อการสอนจึงมีบทบาท ตามที่ นิพนธ์ สุขปรดี (2528 : 13 -16 อ้างถึงใน กฤษณ์ จันทรเส็ง และคณะ, 2540 : 22-23) ดังนี้

1. สื่อการสอนให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง และเรียนได้ดีกว่าผู้เรียนที่ไม่มีสื่อประกอบการสอน
 2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมของสื่อการสอน ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมาย ของสิ่งต่าง ๆ และช่วยส่งเสริมด้านความคิด และการแก้ปัญหาอีกด้วย
 3. สื่อการสอน ให้ประสบการณ์ที่เป็นจริงกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ ได้อย่างถูกต้อง จดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากและนาน
 4. สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอด เกิดความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และเจตคติ
 5. สื่อการสอน สามารถช่วยให้ผู้เรียนที่เรียนช้า ให้เรียนได้เร็ว และมากขึ้น
 6. สื่อการสอนช่วยให้ครูประหยัดคำพูด และเวลาของครู และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ยังช่วยประหยัดเวลาของผู้เรียน ทำให้มีเวลาเหลือที่จะศึกษาบทเรียนอื่น ๆ ต่อไป
 7. สื่อการสอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ และช่วยให้ทำกิจกรรมด้วยตนเอง
- นอกจากนี้ พิมพ์พรรณ เทพสุมซานนท์ (2531 : 41 อ้างถึงใน กฤษณ์ จันทรเส็ง และคณะ, 2540 : 23) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อการสอน ดังนี้
1. สื่อการสอนช่วยในการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้มากขึ้น
 2. สื่อการสอนช่วยให้ครูจัดหาแหล่งเนื้อหาวิชา ที่มีความหมายต่อผู้เรียน
 3. สื่อการสอนช่วยให้ครูมีการแนะนำ และควบคุมผู้เรียนให้มีปฏิริยาตอบสนองในทางที่พึงปรารถนา กับสิ่งเร้าของสภาพการเรียนรู้
 4. สื่อการสอนช่วยให้ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่แตกต่างกัน

5. สื่อการสอนช่วยให้สอนเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น และผู้เรียนได้พัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

6. สื่อการสอนช่วยให้สอนเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

ทั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปคุณค่าของสื่อการสอนออกเป็น คุณค่าด้านวิชาการ คุณค่าด้านจิตวิทยา การเรียนรู้ และคุณค่าด้านเศรษฐกิจการศึกษา อันจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประสบความสำเร็จ และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การจินตนาการ การใช้สื่อในการแก้ปัญหา สร้างทักษะในการคิดอย่างมีระบบและเป็นไปตามขั้นตอน

สิ่งแวดล้อมศึกษา

ปรัชญาและความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมนั้น เชื่อว่า ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีความต้องการ 3 ด้าน คือ ความต้องการทางด้านร่างกายขั้นพื้นฐานของการมีชีวิต ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม หรือยารักษาโรค ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สามารถหาได้จากสิ่งแวดล้อม ความต้องการด้านจิตวิทยา เป็นความต้องการเกี่ยวกับความสวยงาม ความสุขใจ ความสุนทรีย์ หรือค่านิยมต่างๆ ซึ่งอาจจะเกินความจำเป็น ทำให้ต้องใช้ทรัพยากร สารเคมี หรือสารสังเคราะห์เพิ่มขึ้น และความต้องการทางสังคม เป็นความต้องการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคลทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่ง (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย, 2536 : 63)

ดังนั้น การศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อม จึงควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การมีความสัมพันธ์กัน การใช้ประโยชน์ร่วมกันในการดำรงชีวิตประจำวันอย่างประหยัด และเนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่ในโลกมีจำนวนจำกัด จึงจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังโดยการกำหนดหลักสูตรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ ดังนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อม สามารถทำได้หลายวิธีตามความเหมาะสม ซึ่งกิจกรรมที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เชื่อว่าเป็นกิจกรรมหลัก ในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้ โดย

1. การนำปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น ชุมชน ประเทศมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและรณรงค์ให้เห็นในภาพรวมของความสัมพันธ์ การเกิดปัญหาและผลกระทบซึ่งกันและกัน หรือการนำนักเรียนไปสำรวจ ศึกษาสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาในท้องถิ่น แล้วคิดวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ไข และพัฒนาสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องต่อสภาพแวดล้อม

2. ปลูกฝังลักษณะนิสัย ความตระหนัก และการปฏิบัติตนต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้น

กระบวนการแก้ปัญหา จากสิ่งใกล้ตัว ไปสู่สิ่งที่ไกลตัว การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เช่น การทิ้งขยะให้ถูกที่ การไม่รั้งแก๊สตัว การประหยัดน้ำ ไฟฟ้า การไม่ทำลายต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ การจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้าน สถานศึกษา ชุมชน ให้สะอาดร่มรื่น เพื่อให้เอื้อต่อการปลูกฝังจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนา ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง และผู้เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการอนุรักษ์ พัฒนาสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

3. การใช้ศักยภาพของผู้เรียน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โดยให้ผู้เรียนศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมในโรงเรียนและท้องถิ่นด้วยวิธีการต่างๆ การคิดวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและท้องถิ่น รวมทั้งการปฏิบัติตามทางเลือกอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นนิสัย การปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติเป็นระยะๆ โดยตลอด

กิจกรรมที่ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

1. การจัดตั้งชมรม กลุ่มสนใจ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
2. การจัดทำป้ายนิเทศ ข้อมูลข่าวสาร ทางด้านสิ่งแวดล้อม
3. การสร้างกิจกรรมในโรงเรียน และชุมชนเพื่อรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม ในวันสำคัญทางสิ่งแวดล้อม จัดวันปลูกต้นไม้ หรือร่วมกับชุมชนพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชน
4. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน เพราะบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่ดี มีบทบาทในการเสริมสร้างความคิด และเอื้อให้นักเรียนพัฒนาได้เต็มความรู้ ความสามารถ กล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนละเอียดอ่อน จักธรรมชาติ รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
5. การจัดโอกาสให้ครู นักเรียน ได้พบปะกับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน หรือกลุ่มสนใจต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด และร่วมกันสนับสนุนนักเรียนในการจัดทำกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในชุมชน
6. การขอความร่วมมือจากบุคคลสำคัญในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนองค์กรเอกชนต่าง ๆ ในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เช่น ขอเชิญเป็นวิทยากร เป็นต้น

พฤติกรรมที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย

1. การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก เช่น ปัญหาอุณหภูมิของโลกสูงขึ้น ปัญหาโอโซนในบรรยากาศของโลกถูกทำลาย
2. การเลือกการดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ ลดการฟุ่มเฟือย ไม่ซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็น
3. การรู้จักประหยัดพลังงาน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ควรปลูกฝังการ

ประหยัดไฟฟ้า น้ำดื่ม น้ำใช้

4. การนำของที่ใช้นแล้วมาประยุกต์ใช้อีก เช่น ขวดพลาสติกที่ใส่เครื่องดื่ม อาจนำมาเป็นภาชนะในการปลูกต้นไม้ การนำกระดาษหนังสือพิมพ์ที่ใช้นแล้วมาประดิษฐ์เป็นของใช้ประเภทอื่น
5. การทิ้งขยะให้ถูกวิธีและรู้จักรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัย โรงเรียน ที่สาธารณะ
6. การร่วมกันปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน บ้าน ที่สาธารณะ และอื่น ๆ
7. การหลีกเลี่ยงการใช้โฟม พลาสติก เนื่องจากเป็นสารที่ย่อยสลายยาก และใช้

เวลานาน

- a. การไม่ทำลายสิ่งของอันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ถังขยะ เป็นต้น
9. การมุ่งประโยชน์ของสินค้ามากกว่าความสวยงามภายนอก
10. การไม่ขีด เขียน บนฝาผนัง กำแพงรั้ว ห้องน้ำ
11. การหลีกเลี่ยงสินค้าสารเคมีที่บรรจุในกระป๋องสเปรย์
12. การรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของไทยไว้ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมทางหนึ่ง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องมีหลักการและแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1. ครูผู้สอนถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายของโรงเรียนและชุมชน นับตั้งแต่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน เจ้าหน้าที่อื่น และผู้นำชุมชน ที่จะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจัง
3. ผู้บริหาร และครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้น เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั่วไป และสภาพการณ์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างชัดเจน
4. ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา หลักการ แนวคิด และวัตถุประสงค์ของ สิ่งแวดล้อมศึกษา จะช่วยให้โรงเรียนกำหนดภารกิจการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
5. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริม ต้องนำหลักสูตร และภารกิจของโรงเรียน และสภาพการณ์ที่เป็นปัญหา ความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ มาจัดให้สอดคล้องกัน
6. การศึกษาหลักสูตรเพื่อทำความเข้าใจอย่างชัดเจน ถึงความจำเป็นเบื้องต้นสำหรับผู้บริหาร และครูผู้สอนทุกคนของโรงเรียน เพื่อวิเคราะห์วัตถุประสงค์ เนื้อหา และแนวกิจกรรมที่กำหนดไว้ในหน่วยการเรียนรู้
7. ผู้บริหาร และครูผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ และขั้นตอนการนำหลักสูตรไปจัดทำแผนการสอน จนถึงบันทึกการสอน

8. การจัดการเรียนการสอน ควรจัดในลักษณะบูรณาการ ทั้งการบูรณาการ ในกลุ่มประสบการณ์เดียวกัน และกลุ่มประสบการณ์เรียนรู้อื่น ๆ ทุกกลุ่มประสบการณ์

9. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรพิจารณาร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผน หรือทางเลือกในการดำเนินงานแต่ละปีการศึกษา และพิจารณาถึงความเหมาะสมกับวัย ของนักเรียนด้วย

สรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศ สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ เกิดการเรียนรู้ และทักษะในการสืบค้น ข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ และแก้ปัญหา ตามแนวทางกระบวนการเรียนรู้ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 อันจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การวิจัยในชั้นเรียนเป็นกิจกรรมที่เสริมการเรียนการสอน โดยมุ่งให้ครูนำปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและใช้การวิจัยมาแก้ปัญหา เพื่อปรับปรุงกิจกรรมการสอน ซึ่งจะส่งผลต่อผู้เรียนโดยตรง และจะต้องได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น การกำหนดนโยบาย การประชุมชี้แจงให้คณะครูทราบ การจัดสรรงบประมาณ การได้รับการยอมรับ ยกย่อง และการให้ความสำคัญ แก่ครูผู้ทำการวิจัยในโรงเรียน

2. สื่อการเรียนการสอน เป็นสื่อกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติ ไปสู่ผู้เรียน ซึ่งสื่อการสอน แบ่งออกได้หลายประเภท โดยสรุป คือ สื่อประเภทเครื่องมือ เครื่องใช้ สื่อประเภทวัสดุต่าง ๆ และสื่อที่เป็นเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และแบ่งเนวภาระของผู้สอน

3. สิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อมุ่งให้ผู้เรียน มีความรู้สึกรัก ห่วงแหน และความเป็นเจ้าของ การจัดการกระบวนการเรียนการสอน จึงสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การนำปัญหาในห้องเรียนมาจัดกิจกรรม การปลูกฝัง และสร้างความตระหนัก ในการปฏิบัติตน โดยเน้นกระบวนการแก้ปัญหา การใช้ศักยภาพของผู้เรียนมาร่วมคิด ร่วมทำ อันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง และตลอดไป

การร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้ทุกสถานที่ ความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครอง ประชาชนในชุมชน คณะกรรมการในระดับต่างๆ อาทิ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการที่จะทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ และส่งผลให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต่อไป

จากการที่สังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ระบบการศึกษาแบบเดิมไม่สอดคล้องกับสภาพของสังคมปัจจุบัน ประกอบกับการกระจายอำนาจทางการศึกษาไปสู่ท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นสิ่งที่อยู่ในความ

สนใจของประชาชน ความหลากหลายในรูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษา ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้มากขึ้น ซึ่งระบบการศึกษาของประเทศไทยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงกันทั้งระบบ ตั้งแต่แนวคิด โครงสร้าง องค์กร การบริหารจัดการ กระบวนการเรียนการสอน และที่สำคัญที่สุดคือ การทำให้การศึกษาซึ่งดำเนินการโดยรัฐไปสู่ชุมชน สถาบันทางสังคม องค์กรประชาชน ธุรกิจเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ และสื่อมวลชน จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ตั้งแต่นโยบายการดำเนินงาน หลักสูตร รวมถึงการตรวจสอบประเมินคุณภาพการศึกษา ซึ่งการดำเนินการต่างๆ จะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ร. 2542 หมวดที่ 8 ว่าด้วยทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ในมาตรา 58 (2) ที่ระบุว่า ให้นำบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพยากรอื่นๆ ให้แก่สถานศึกษาและมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสม และตามความจำเป็น ในที่นี้ หมวด 4 ซึ่งว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา ในมาตรา 24 (6) ระบุว่า จัดการเรียนรู้อให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 22, 10)

การร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ การจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้ควรต้องประสานงานกับบิดา มารดา เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นต้นแบบที่ดี ในการทำจิตใจให้เหมาะสมกับวัย ให้รู้ว่าบิดา มารดา สามารถสร้างหลักสูตรในบ้านได้ หรือทำบ้านให้เป็นโรงเรียน จัดที่พิเศษในบ้านไว้สำหรับลูกศึกษาโดยเฉพาะ สอนสาระสำคัญให้ โดยการพูดคุยกับลูกประจำวัน ช่วยกันทำงานบ้าน ให้ความสนใจโรงเรียนลูก เป็นธุระกับความก้าวหน้าของลูกด้วยความรักใคร่ห่วงใย จัดหาหนังสือ เครื่องเขียน รวมทั้งการประสานงานกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายในการจัดการศึกษา หรือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อผู้เรียน ทั้งนี้ ควรควรเปิดโอกาสให้องค์กรของชุมชน และองค์กรด้านวัฒนธรรมส่งเสริมการเรียนรู้ สนับสนุนโรงเรียนในการจัดกิจกรรมต่างๆ (พรวณี เกษกมล, 2543 : 35) การสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 29 ระบุว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม การแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการ

ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการ และหาวิธีการสนับสนุนการแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน ตามมาตรา 30 ที่กล่าวว่าให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการ
การเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่
เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,
2542ช : 12)

เนื่องจากโรงเรียนคือส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นสมบัติของชุมชน ที่ตั้งขึ้นมาด้วย
ภาษีอากรของประชาชน และจากการบริจาคของประชาชนในชุมชน จึงเป็นเหตุให้ชุมชนมี
ความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน มีความหวงแหนความเป็น
เจ้าของ ดังนั้น เพื่อให้บรรลุผลตามความรู้สึกของชุมชน โรงเรียนจึงอยู่ในฐานะที่จะต้องทำหน้าที่
ที่ประสานงาน ระหว่างโรงเรียนกับสถาบันที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพราะฉะนั้น การสร้างความ
สัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จึงหมายถึงการบริหารโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับชุมชนได้แก่
การร่วมกันกำหนดความมุ่งหมาย และนโยบายของโรงเรียน ตลอดจนการให้ความร่วมมือใน
การพัฒนาการศึกษา ของโรงเรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ต่อไป

จุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

1. สร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ให้ร่วมมือกันปฏิบัติการกิจ

ต่าง ๆ จนบรรลุตามเป้าหมาย

2. สร้างเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของแก่ชุมชน

3. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น การกำหนดจุดมุ่งหมาย และ
ทิศทางการศึกษา

4. การฟื้นฟู และรักษาวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชุมชน

5. สร้างความกลมกลืนระหว่างบ้านกับโรงเรียน

6. ให้โรงเรียนเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน และชุมชนเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น
สำหรับโรงเรียน

ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อ โรงเรียน

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา กระบวนการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การ
เรียนรู้จากประสบการณ์ และแหล่งเรียนรู้อันหลากหลายนอกห้องเรียน โดยหน่วยงานด้านการ
ศึกษาของรัฐ โรงเรียนและครู จะต้องเปิดใจกว้างในการมีส่วนร่วมระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ตัวผู้เรียน
ผู้เกี่ยวข้องภายในสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษา ซึ่งก็คือชุมชน ผู้ปกครอง
สถาบันทางสังคมอื่น ๆ โดยมีส่วนร่วมในลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นแหล่งความรู้ การศึกษาตามตำราเรียนแบบเก่า นอกจากจะทำ
ให้ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วมทางสติปัญญาและอารมณ์ เพราะเนื้อหาวิชาการที่ตายตัวไม่ทำให้

ผู้เรียนตื่นตัว รู้สึกสนุก เพราะเนื้อหาการเรียนที่ไม่ตอบสนองความแตกต่าง ความหลากหลายของผู้เรียน ทั้งยังไม่เชื่อมโยงกับความเป็นจริงในชีวิตและชุมชน เป็นการตัดขาดกระบวนการถ่ายทอดวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมและการเรียนรู้ของคนต่างรุ่น ภายในกลุ่มสังคมต่าง ๆ เป็นการศึกษาที่กล่าวหาว่า พรวดเด็กไปจากชุมชน ดังนั้น การเปิดโอกาสให้สังคม และชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา ทั้งนี้ เป็นไปได้ตั้งแต่การให้ผู้เรียนออกไปศึกษาหาความรู้โดยตรงจากชุมชน เพื่อเก็บข้อมูล วิจัย สัมภาษณ์ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน แบบแผนการผลิต เทคโนโลยีท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน พ่อค้าแม่ค้า พระสงฆ์ เป็นต้น หรือแม้แต่การให้ผู้เรียนไปศึกษาหรือฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการของชุมชนนั้น ๆ อันจะก่อให้เกิดทักษะความสามารถในการคิดอย่างรอบด้านและเชื่อมโยง ซึ่งสิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้ คือ ความรู้ ความเข้าใจที่จะมองให้เห็นถึงศักยภาพและความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ ว่าเป็นความรู้ที่มีได้ด้อยค่าไปกว่าความรู้ตามตำราต่าง ๆ เพียงแต่ว่าความรู้ที่ชาวบ้านหรือชุมชนมีอยู่นั้น เป็นความรู้จากพื้นฐานการลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการคิดวิเคราะห์

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารการจัดการศึกษา จากการศึกษาที่ชุมชนมีตัวแทน หรือพ่อแม่ผู้ปกครอง องค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการของโรงเรียน เพื่อดำเนินงาน ในการวางแผน ธรรมนูญโรงเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน การบริหารหรือจัดทำงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตามผลการทำงาน ตลอดจน การประเมินคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการมองเห็นว่า การกระจายอำนาจจัดการศึกษา เช่นนี้ เป็นการลดภาระในทุกด้านของสถานศึกษา และเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายคือ โรงเรียนรับทรัพยากรเพิ่มขึ้น ได้พัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ผู้เรียนคือลูกหลานของชุมชน มีความสุขกับการเรียนรู้ ชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ได้พึ่งพาอาศัยกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์และจิตสำนึกร่วมกัน (สื่อพลัง, 2543 : 10)

3. การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน หลักสูตร และการทำกิจกรรม โดยอาจมี พ่อแม่ ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านใดด้านหนึ่งเข้ามาเป็นครู เป็นวิทยากรเสริมความรอบรู้แก่ผู้เรียน โดยการเชิญปราชญ์ชาวบ้าน และผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามาสอนที่โรงเรียน หรือให้ผู้เรียนออกไปเรียนรู้โดยตรง นอกจากนี้ยังพบว่า ครูชาวบ้านหรือชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยโรงเรียนจัดหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดอ่อนของสถานศึกษาจำนวนมากได้อย่างมีชีวิตชีวา รวมถึงการเข้าร่วมดำเนินงานในกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ งานโรงเรียน นิทรรศการ การปาเพ็ญประโยชน์ ตลอดจนโครงการรณรงค์ต่าง ๆ เป็นต้น (สื่อพลัง, 2543 : 10)

ดังนั้น การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อสังคม องค์กร หรือชุมชนกับสถานศึกษามีความสัมพันธ์กันในแนวราบ เป็นการผนึกกำลังร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านกำกับดูแล และประกันคุณภาพการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยให้สถานศึกษามีอำนาจ

การตัดสินใจในระดับการปฏิบัติให้มากที่สุด การมีส่วนร่วมมิใช่การสั่งการ บังคับหรือการกำหนดให้ฝ่ายหนึ่งทำตามอีกฝ่ายหนึ่ง ในแง่นี้ ด้านการบริหารการศึกษารัฐจะต้องปรับโครงสร้างองค์กร บทบาท และกระบวนการต่าง ๆ ให้กับองค์กรมีความพร้อมต่อการจัดการศึกษา การกระจายอำนาจ หรือให้องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมต่อการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง

องค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วม (สือพลัง, 2543: 12) ประกอบด้วย

๑ - ครู และผู้บริหารสถานศึกษา ควรเป็นฝ่ายเข้าหาชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นความคิดที่ต้องการพัฒนา และเป็นการสื่อสารเป้าหมาย และความต้องการของโรงเรียนไปสู่ชุมชน

2. ท่าทีของผู้บริหาร และครูที่มีต่อชุมชน และกลุ่มสังคมภายนอก ในการให้เกียรติ รับฟัง เคารพภูมิปัญญาของชุมชน

3. ความเชื่อ ศรัทธาที่ชุมชนมีต่อโรงเรียน ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการมีส่วนร่วม โดยมีผู้เรียนเป็นสื่อกลาง

4. การทำให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนให้บริการแก่ชุมชน จะช่วยเสริมสร้างมิตรภาพ และการมีส่วนร่วมได้อย่างมาก เช่น การให้บริการด้านสถานที่ เอกสาร ข้อมูล เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน เป็นต้น

5. การจัดตั้งกรรมการการศึกษา หรือกรรมการโรงเรียน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาโรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาผสมผสาน

6. การสื่อสาร เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดี ต่อการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนควรสร้างสรรค์รูปแบบการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น แผ่นพับ การไปพบถึงบ้าน ป้ายประกาศ งานประเพณี เป็นต้น

7. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ด้วยวิธีเฉพาะตัวของครูแต่ละคน อย่างเป็นธรรมชาติ เป็นเครือญาติเป็นความสัมพันธ์แนวราบและไม่เป็นทางการ ซึ่งให้ผลดีกว่าแบบทางการ เช่น ครูที่มีความรู้ด้านเกษตร ก็ใช้ดินไม้เป็นสื่อ ครูที่มีความรู้ด้านศิลปะ ก็ใช้งานศิลปะเป็นสื่อสร้างการมีส่วนร่วม และจะทำให้การดำเนินงานได้ผลและยั่งยืนกว่า

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ เป็นกระบวนการที่จะส่งผลให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และหลักการในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หากทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ และปฏิบัติกันอย่างจริงจัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นับเป็นเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขวิกฤตแห่งปัญหาทางการศึกษา อันจะส่งผลต่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ด้วย และถ้าได้นำไปปฏิบัติอย่างมุ่งมั่นและถูกต้องแล้ว จะทำให้การศึกษาไทยเป็นการศึกษาที่ดี มีคุณภาพซึ่งจะก่อให้เกิด

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีโรงเรียนดี ๆ มากพอจนผู้ปกครองและนักเรียนไม่เดือดร้อน สามารถเข้าโรงเรียนที่ดี ๆ ใกล้บ้านได้โดยสะดวก มีการเรียนรู้ที่สนุก ไม่ยาก ไม่น่าเบื่อ ชวนให้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการศึกษาที่ผลิตคนมีคุณภาพ ให้เต็มตามศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ (ประเวศ วะสี, 2541 : 30)

ดังนั้น การศึกษาที่ดีทำให้เกิดสิ่งที่ตั้งถามอะไรก็ได้ และการศึกษาที่ดีสามารถขจัดทุกข์เชิงญของแผ่นดินได้ การศึกษาที่ดีสามารถขจัดความยากจน สร้างทักษะชีวิตทำให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่น ชุมชนเข้มแข็ง อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรม อนุรักษ์ และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้การเมืองถูกต้อง สร้างอิสรภาพและความสุข ทำให้เกิดบุคคลเรียนรู้ และสังคมเรียนรู้

นอกจากนี้ ผลจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จะทำให้เกิดการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งจะทำการจัดการศึกษาของสถานศึกษา มีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐานมากขึ้นและนั่นย่อหมายถึง การที่จะมีโรงเรียนดี ๆ มากพอจนผู้ปกครองและนักเรียนไม่เดือดร้อน สามารถเข้าโรงเรียนที่ดี ๆ ใกล้บ้านได้โดยสะดวก อีกทั้งทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น หลักสูตร และการเรียนการสอน ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ระบบการบริหารการศึกษา ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีทางการศึกษา สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้การจัดการศึกษามีคุณภาพ (ประเวศ วะสี, 2541 : 26)

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกับข้อเขียนดังกล่าวเนื่องจาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หากได้นำไปปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ตั้งใจ และมีความมุ่งมั่นจะทำให้การศึกษาไทยเป็นการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ และการศึกษา จะสามารถขจัดความทุกข์ของแผ่นดินได้

มาตรฐานโรงเรียน

ความหมายของคำว่า มาตรฐานโรงเรียน ในที่นี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541ข : 9) ให้ความหมายไว้ คือ สภาพที่พึงประสงค์ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งแสดงได้โดยประสิทธิภาพของโรงเรียน ในการพัฒนานักเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และมาตรฐานโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของมาตรฐานโรงเรียน ก็คือเป็นเครื่องมือในการควบคุมคุณภาพ ตามขั้นตอนการดำเนินงานเป็นแนวทางในการบริหาร การประเมินผล และพัฒนาการดำเนินงานตามภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมาตรฐานโรงเรียน แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ มาตรฐานด้านผลผลิต ประกอบด้วย มาตรฐานคุณภาพนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มาตรฐานด้านกระบวนการ ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนการสอน มาตรฐานการบริหารโรงเรียน และมาตรฐานด้านปัจจัย ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และสิ่งก่อสร้างโรง

เรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2538 มีรายละเอียด ดังนี้

1. มาตรฐานด้านผลผลิต

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541ข : 13) ได้กำหนด มาตรฐาน คุณภาพนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ต่อดัน ไว้ว่า นักเรียนที่มีคุณภาพต้องได้รับการพัฒนาคุณลักษณะที่เหมาะสมอย่างรอบคอบ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ สุขภาพจิตที่ดี คุณธรรม และจริยธรรม จากคุณลักษณะ ดังกล่าว จึงได้กำหนดมาตรฐานนักเรียนในระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และ ระดับมัธยมศึกษาต่อนันไว้ จำนวน 9 มาตรฐาน ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนมีความรู้พื้นฐานตามระดับการศึกษา โดยดูจากการที่ นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ความคิดรวบยอด และหลักการในเนื้อหา วิชา ตามโครงสร้างของหลักสูตร และสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม และความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ เป็นต้น

มาตรฐานที่ 2 นักเรียนมีความสามารถในการใช้ภาษา และความสามารถทาง คณิตศาสตร์ ซึ่งสามารถดูได้จากนักเรียนสามารถฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อการสื่อสารได้คล่องแคล่ว ถูกต้องตามหลักการใช้ภาษา แสดงออกเชิงสร้างสรรค์ เหมาะสมกับกาลเทศะ และบุคคล อย่างมี วิจารณ์ญาณ เป็นต้น

มาตรฐานที่ 3 นักเรียนมีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา ซึ่งนักเรียน สามารถกำหนดประเด็นปัญหาได้ชัดเจน ประมวลพิจารณา และประเมินข้อมูล ครอบคลุมทุกด้าน เลือกรทางเลือกที่ดีที่สุด โดยผ่านการพิจารณาผลกระทบ ผลได้ผลเสีย และคิดทบทวนอย่าง รอบคอบ นำมาใช้ในการแก้ปัญหา ปรับปรุงกระบวนการคิด แก้ปัญหาให้ดีขึ้น เป็นต้น

มาตรฐานที่ 4 นักเรียนมีความสามารถในการแสวงหาความรู้และมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ เรียนโดยที่นักเรียนสามารถรู้จักเลือกใช้แหล่งข้อมูล และวิธีการแสวงหาความรู้ได้เหมาะสมกับสิ่งที่ ต้องการศึกษา ประมวลข้อมูลและสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นต้น

มาตรฐานที่ 5 นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน งานอาชีพ และสามารถใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิต โดยนักเรียนสามารถวางแผนทำงานในชีวิตประจำวัน หรืองานที่เตรียมไปสู่อาชีพ ได้ตามขั้นตอนที่กำหนดอย่างคล่องแคล่ว ปลอดภัย มีการประเมิน และปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีนิสัยรักการ ทำงาน เป็นต้น

มาตรฐานที่ 6 นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามวิถีประชาธิปไตย จากการ ปฏิบัติตนโดยเคารพสิทธิของบุคคล สิทธิในทรัพย์สินของส่วนรวม กฎระเบียบของสังคม ชี้นำ สร้างความตระหนักแก่ผู้อื่น การใช้มติเสียงข้างมาก เป็นต้น

มาตรฐานที่ 7 นักเรียนมีสุขภาพ และสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์ จากการ

ปฏิบัติตน ในการรักษาสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย และป้องกันตนเองจากความผิดปกติต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ ความปลอดภัยของตนเอง ครอบครัว และชุมชน เป็นต้น

มาตรฐานที่ 8 นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็น ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยจากการให้กำลังใจผู้อื่น เมื่อได้รับความทุกข์ ไม่เบียดเบียน ช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้อื่น ตอบแทนผู้มีบุญคุณ เป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ โดยปฏิบัติเป็นนิสัยและซื่อสัตย์ หรือชักชวนผู้อื่น ให้เกิดความตระหนัก และปฏิบัติตาม รวมทั้งแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเต็มใจ เพื่อให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด ซึ่งในที่นี้คำว่า คุณธรรม จริยธรรม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของคนไทย ได้แก่ ความมีเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ความประหยัด และความกตัญญูกตเวที ซึ่งจัดหมวดหมู่ได้ 2 ประการ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งได้แก่ การแบ่งปัน ความปรารถนาดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าส่วนตัว ความมีเมตตา กรุณา และความกตัญญูกตเวที อีกประการหนึ่ง คือความรับผิดชอบ ซึ่งได้แก่ ความมุ่งมั่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความผูกพัน ความพากเพียร ละเอียดรอบคอบ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เคารพกฎระเบียบ มีวินัยในตนเอง การตรงต่อเวลา และการยอมรับผลการกระทำของตนเองเสมอ

มาตรฐานที่ 9 นักเรียนเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิใจในความเป็นไทย สามารถดูได้จาก การปฏิบัติตนในการอนุรักษ์ และปกป้องสิ่งแวดล้อม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทย ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งแนะนำ ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติ

2. มาตรฐานด้านกระบวนการ

มาตรฐานการเรียนการสอน

ความหมายของคำว่า มาตรฐานด้านกระบวนการ ในที่นี้ สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ (2541ข : 42) กล่าวว่า เป็นการจัดการกระบวนการเรียนการสอน ที่สามารถพัฒนานักเรียน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างครบถ้วนและรอบด้านนั้น ครูต้อง เป็นกัลยาณมิตรรักเมตตา เอาใจใส่ต่อนักเรียนทุกคน ดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างมี ระบบ เป็นขั้นตอน โดยต้องมีการวางแผนการสอนที่นำข้อมูล ทั้งจากหลักสูตร ความต้องการ ของนักเรียน และท้องถิ่นมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดย เน้นให้นักเรียนได้ฝึกคิด ปฏิบัติจริง แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ร่วมกัน ครูจัดการเรียนการสอน ให้เชื่อมโยงกับสภาพชุมชนและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และลักษณะที่พึงประสงค์ จัดการเรียนการสอน จัดสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศ ให้นักเรียนเกิดความสุข ความสำเร็จ และสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ใช้สื่อการเรียน การสอนที่หลากหลาย และประเมินผลการเรียน การสอนทุกด้านอย่างต่อเนื่องด้วยเครื่องมือที่เหมาะสม จากการพิจารณากระบวนการจัดการ เรียนการสอนข้างต้น ได้มาตรฐานการเรียนการสอนจำนวน 10 มาตรฐาน 10 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 วางแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร ความต้องการของ

นักเรียนและท้องถิ่น สำหรับแผนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร ความต้องการของนักเรียน และท้องถิ่น หมายถึง แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่เกิดจากการวิเคราะห์สาระสำคัญ ของหลักสูตร การศึกษาความต้องการของนักเรียนทุกด้าน และสภาพความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีผลให้การจัดการเรียนการสอนตามแผนนั้น มีความหมายต่อนักเรียน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

มาตรฐานที่ 2 จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ฝึกคิด ปฏิบัติจริง ประเมิน และปรับปรุงตนเอง ในจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ฝึกคิด ปฏิบัติจริง ประเมิน และปรับปรุงตนเองนั้น เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกคิดในลักษณะต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การคิดแก้ปัญหาจากสถานการณ์ต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติจริง ประเมินผลการปฏิบัติ และปรับปรุงแก้ไขตนเอง

มาตรฐานที่ 3 จัดการเรียนการสอนให้นักเรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นการจัดการเรียนการสอน ให้นักเรียนได้ศึกษา หาความรู้ด้วยตนเอง และวิธีการต่าง ๆ เช่น การฟัง การถาม การอ่าน การเขียน การค้นคว้าทดลอง และการลงมือปฏิบัติทั้งใน และนอกหลักสูตรจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ โดยครูเป็นผู้วางแผนหรือจัดให้นักเรียนมีอิสระในการเลือก ค้นหา และสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง

มาตรฐานที่ 4 จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเรียนรู้ และทำงานร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม สำหรับ การเรียนรู้และทำงานร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม นั้น เป็นการจัดการเรียนการสอน ให้นักเรียนได้เรียน และทำงานเป็นกลุ่ม โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ช่วยเหลือ ปรึกษา และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่จนบรรลุผลสำเร็จของงานและเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยความร่วมมือกันของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

มาตรฐานที่ 5 จัดการเรียนการสอนเชื่อมโยงกับ สภาพชุมชน ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเนื้อหา หรือกิจกรรมที่มีความหมาย เป็นเรื่องราว หรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ปัจจุบันทั้งในโรงเรียน ชุมชน ประเทศ และโลก หรือเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนมีความรู้กว้างขวาง ทันเหตุการณ์ หรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

มาตรฐานที่ 6 จัดการเรียนการสอนโดยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่ดีสำหรับ คำว่า คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่ดี ในที่นี้ เน้นความเมตตากรุณา ความมีระเบียบ วินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ความประหยัด และความกตัญญูกตเวที

มาตรฐานที่ 7 จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนการสอนส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในการจัดสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในที่นี้ หมายถึง การจัดสภาพต่าง ๆ ด้านกายภาพ กิจกรรมบรรยากาศ ทั้งภายใน ภายนอกห้องเรียน เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ ให้สามารถเคลื่อนย้าย ได้

อย่างอิสระ การจัดมุมประสบการณ์ต่างๆ การจัดสถานที่ให้นักเรียนสร้างสรรค์ผลงาน ที่ได้รับมอบหมาย การจัดระบบนิเวศวิทยา ในโรงเรียน และชุมชน เพื่อเรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่ต่างมีประโยชน์ เกื้อกูลกัน การจัดโรงเรียนสีขาว ห้องเรียนสีเขียว เป็นต้น นอกจากนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความเป็นกัลยาณมิตรของครูผู้สอน ที่รัก เมตตา เอาใจใส่นักเรียนทุกคนอย่างจริงใจ

มาตรฐานที่ 8 จัดการเรียนรู้การสอน ให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ และความถนัดได้ตามศักยภาพ โดยเสริมจุดเด่น และแก้ไขจุดด้อยของนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่ง คำว่าศักยภาพเป็นความสามารถของนักเรียนที่สะสมอยู่ในตัว ทั้งด้านความรู้ความคิด การปฏิบัติและประสบการณ์ ซึ่งปรากฏลักษณะเด่นชัด เช่น ดนตรี ศิลปะ การพูด การเขียน คณิตศาสตร์ เป็นต้น

มาตรฐานที่ 9 จัดการเรียนรู้การสอนโดยใช้สื่ออย่างหลากหลาย ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน สำหรับสื่อ มีหลายประเภท ทั้งประเภทวัสดุ เครื่องมือ วิธีการ หรือแหล่งความจำ ซึ่งมีทั้งบุคคล สถานที่ ทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งอาจเป็นสื่อที่ทันสมัย สื่อที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น เช่น ภาพ แผนภูมิ ของจริง ของจำลอง เทปบันทึกภาพ วิทยุ คอมพิวเตอร์ การศึกษา นอกสถานที่ การสาธิต การทดลอง เกม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สวนเกษตร วัด สถานประกอบการ ต่าง ๆ เป็นต้น

มาตรฐานที่ 10 ประเมินนักเรียนครบทุกด้านอย่างต่อเนื่อง ด้วยเครื่องมือ และวิธีการที่เหมาะสม เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง

มาตรฐานการบริหารโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541ข : 54) กล่าวว่า มาตรฐานการบริหารโรงเรียนเป็นการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ เอื้อต่อการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน และจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพนักเรียนนั้น ต้องเป็นกระบวนการบริหารที่มีการใช้แผนเป็นเครื่องมือ ในการบริหารงาน โดยแผนนั้นเกิดจากการวางแผนแบบมีส่วนร่วม มีเป้าหมายชัดเจน และสอดคล้องกับสภาพของโรงเรียน ที่สำคัญ คือ มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพนักเรียน โรงเรียนดำเนินการสนับสนุน เพื่อให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนางาน จัดกิจกรรม สนับสนุนการเรียนการสอน มีการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาโรงเรียน และมีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย 5 มาตรฐาน ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 โรงเรียนใช้แผนเป็นเครื่องมือในการบริหารงาน อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเฝ้าระวังข้อมูลสารสนเทศ มาใช้ในการบริหารงานในโรงเรียน เช่น การมอบหมายงานตรงตาม ความรู้ความสามารถ การจัดทำแผนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐานที่ 2 โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนา ซึ่งในที่นี้ คำว่าพัฒนา นั้น เป็นการพัฒนาตนเอง และพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

มาตรฐานที่ 3 โรงเรียนจัดกิจกรรมหลากหลาย เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน ซึ่งการจัดกิจกรรมที่หลากหลายนั้น ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมทางวิชาการ การให้บริการแนะแนว การบริการสุขภาพอนามัย การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การจัดแหล่งความรู้ สื่อ เทคโนโลยี รวมทั้งสภาพแวดล้อม ให้มีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

มาตรฐานที่ 4 โรงเรียนประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้สื่อ เครื่องมือ และวิธีการที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้โรงเรียนและชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

มาตรฐานที่ 5 โรงเรียนประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ โดยวิธีการที่หลากหลาย การใช้เครื่องมือที่เหมาะสม สอดคล้องกับงานหรือสิ่งที่ต้องการประเมิน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และยอมรับผลการประเมิน เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการวางแผนการปฏิบัติงานปรับปรุง และพัฒนางานของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับ มาตรฐานการบริหารโรงเรียน จำนวน 5 มาตรฐาน นั้น ในทุก ๆ มาตรฐาน คือตั้งแต่มาตรฐานที่ 1 ถึงมาตรฐานที่ 5 มีความเกี่ยวข้อง และส่งผลโดยตรงต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอน และคุณภาพนักเรียน และโดยเฉพาะ มาตรฐานที่ 3 ซึ่งกล่าวว่า โรงเรียนจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน ซึ่งเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข (2538 : 75 - 80) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิด กับความถนัดด้านเหตุผลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร พบว่า การคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง การคิดแบบอิสระจากสิ่งรอบข้าง ความถนัดด้านเหตุผลแต่ละแบบ และความถนัดด้านเหตุผลรวม ไม่มีความสัมพันธ์กัน การคิดแบบจำแนกประเภท มีความสัมพันธ์ กับความถนัดด้านเหตุผลแบบสรุปความ และความถนัดด้านเหตุผลรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่การคิดวิเคราะห์ การคิดแบบจำแนกประเภท การคิดแบบโยงความสัมพันธ์ กับความถนัดด้านเหตุผลแบบอุปมาอุปไมย และความถนัดด้านเหตุผลแบบอนุกรมมิติกภาพ ไม่มีความสัมพันธ์กัน การคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง การคิดแบบอิสระจากสิ่งรอบข้าง กับการคิดแบบวิเคราะห์ การคิดแบบจำแนกประเภท และการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ไม่มีความสัมพันธ์กัน การคิดแบบอิสระจากสิ่งรอบข้าง และการ

คิดแบบจำแนกประเภทร่วมกัน พยากรณ์ความถนัดด้านเหตุผลได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีอำนาจการพยากรณ์ 17.35 %

จำนงค์ จันทฤกษ์ (2539 : 65-66) เปรียบเทียบผลการฝึกแบบการคิดต่างกันที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยสุ่มตัวอย่างมา 108 คนด้วยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น มีระดับความถนัดทางการเรียนด้านคณิตศาสตร์เป็นชั้น จากนั้นจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 36 คน ทำการฝึกการคิดแบบวิเคราะห์แบบจำแนกประเภท และแบบโยงความสัมพันธ์ได้ผลการฝึก คือ นักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบวิเคราะห์ กับนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบวิเคราะห์กับนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบจำแนกประเภท และนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบจำแนกประเภท กับนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียน ด้านคณิตศาสตร์สูง กับนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียนด้านคณิตศาสตร์ปานกลาง และนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียนด้านคณิตศาสตร์สูง กับนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียนด้านคณิตศาสตร์ต่ำ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ส่วนนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียน ด้านคณิตศาสตร์ปานกลาง กับนักเรียนที่มีระดับความถนัดทางการเรียน ด้านคณิตศาสตร์ต่ำ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการฝึกแบบการคิดต่างกัน กับระดับความถนัดทางการเรียนด้านคณิตศาสตร์ มีผลต่อความสามารถในการแก้ปัญหา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529. อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542ก : 23) พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนนานจะมีอิทธิพลในทางบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนในแง่วิชาการ ใช้เวลาในการสอนและตรวจงานมาก จะมีผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2533. อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542ก : 25) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพสื่อและห้องปฏิบัติการ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า คุณภาพสื่อ และห้องปฏิบัติการส่งผลทางอ้อมต่อคุณภาพของนักเรียน โดยส่งผ่านกระบวนการเรียนการสอนของครู

บัญชา อึ้งสกุล (2537 : 92) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่มีต่อการส่งเสริมการวิจัยในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 พบว่า ผู้บริหารมีบทบาทต่อการส่งเสริมงานวิจัยในโรงเรียน อยู่ในระดับปานกลาง การให้ความสำคัญกับการวิจัยในโรงเรียน เป็นการกระตุ้นให้ครูแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยวิธีการวิจัย เพื่อ

นำประโยชน์ไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนนั้น ขึ้นอยู่กับการมองเห็นคุณประโยชน์ของงานวิจัยที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนได้ให้ความสำคัญ ของการให้ความสำคัญกับการวิจัยในโรงเรียน ในข้อการส่งเสริมให้ครูศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม โดยแนะนำให้ครูอ่านหนังสือ ตำรา เอกสาร และวารสารที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 47) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เน้นเนื้อหา และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์ ของชาวบ้านมาเพิ่มเติมในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง ส่วนการนำเรื่องของอาชีพในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือไม่ทราบว่าชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีความรู้ในเรื่องใดที่สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนได้

จิรภัทร ไม้ทองดี และคณะ (2540 : ไม่มีเลขหน้า) ศึกษาลักษณะสภาพและ ปัญหาการปฏิบัติงานในปัจจุบันและวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร และครูผู้สอนในการบริหารสถานศึกษา ตามแนวการปฏิรูปการศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี กำแพงเพชร พิจิตร และนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะสภาพการปฏิบัติงานในปัจจุบันของผู้บริหาร และครูผู้สอนในสถานศึกษา พบว่า ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านครูผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษา และด้านระบบการบริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหาการปฏิบัติงานในปัจจุบันของผู้บริหาร และครูผู้สอนในสถานศึกษา พบว่าด้านโรงเรียนและสถานศึกษา และด้านระบบการบริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลางส่วนด้านหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน อยู่ในระดับน้อย ส่วนผลการเปรียบเทียบลักษณะสภาพการปฏิบัติงานในปัจจุบันของผู้บริหารและครูผู้สอนในสถานศึกษา พบว่า ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านระบบการบริหารการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน และผลการเปรียบเทียบปัญหาการปฏิบัติงานในปัจจุบันของผู้บริหาร และครูผู้สอนในสถานศึกษาพบว่า ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านระบบการบริหารการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 99) ศึกษาสภาพความคาดหวังสภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยภาพรวมแล้ว พฤติกรรมการสอนของครู ครูใช้ข้อมูลจากหนังสือเรียนมากที่สุด ซึ่งขัดแย้งกับสภาพสังคมปัจจุบันที่เป็นยุคที่โลกไร้พรมแดน

เพราะข้อมูลเป็นส่วนสำคัญต่อการคิด การตัดสินใจ การแสวงหาข้อมูล แหล่งข้อมูลมีจำนวนมากและก้าวหน้าด้วยระบบเทคโนโลยี พฤติกรรมของครูส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ด้านนักเรียนมีปัญหาแตกต่างกัน ตามรายวิชา แต่ล้วนเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงมาจากตัวครูแทบทั้งสิ้น

เกศณี ติมัน และคณะ (2543 : 127 - 132) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของครูอาจารย์ในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของผู้บริหารสถานศึกษาและครู จังหวัดพิษณุโลก 9 อำเภอ ปรากฏว่ามีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 85.44 และ 86.41 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่า ทั้งผู้บริหารและครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในระดับ 5 คือ มีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด สำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ในสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ปรากฏว่า ระดับความรู้ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 89.68 และ 87.64 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่า ทั้งผู้บริหารและครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในระดับ 5 คือ มีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด และการศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของผู้บริหารสถานศึกษา และที่เปิดทำการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี สายสามัญในเขตจังหวัดพิษณุโลก ปรากฏว่า มีความเหมาะสมกับการจัดการศึกษาของประเทศไทย คือ ครูผู้สอนมีความเห็นว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีความเหมาะสมกับการจัดการศึกษาของไทยในระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก และ ผู้บริหารสถานศึกษามีความเห็นว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีความเหมาะสมกับการจัดการศึกษาของไทย ในระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าทั้งครูผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีความเหมาะสมกับการจัดการศึกษาของไทยในระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก

งานวิจัยต่างประเทศ

เบียน (Bien, 1974 : 2041-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิดกับความสามารถในการทำเลขคณิต โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 140 คน นำมาทดสอบแบบการคิดโดยใช้แบบทดสอบซ้อนภาพของเด็ก (Children's Embedded Figures Test) จากนั้นนำมาทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาเลขคณิต ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่มีการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย ทำคะแนนความสามารถทางการแก้ปัญหาเลขคณิตได้สูงกว่าเด็กที่มีแบบการคิดแบบอื่น

แซทเทอร์ลี (Satterly, 1976: 179 - 181 อ้างถึงในกรมวิชาการ, 2542 : 25) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิด ระดับสติปัญญา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากนัก

เรียนชายชั้นประถมศึกษา พบว่า แบบการคิดแบบวิเคราะห์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับระดับสติปัญญา

กลาสแมนและบิเนียมมินอฟ (Glassman and Bimaiminof, 1981 : unpagged อ้างถึงใน กรมวิชาการ,2542 : 23) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนของนักเรียน พบว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการเรียนของนักเรียน คือครูผู้สอน ซึ่งวัดจาก ลักษณะและภูมิหลังของครู การมอบหมายงาน และทัศนคติของครู

คราฟท์ (Craft, 1988: 1633 - A อ้างถึงใน กรมวิชาการ,2542 : 30) ได้ศึกษาถึงทัศนคติของชุมชนต่อการศึกษา และระดับการมีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน เป็นการศึกษาเพื่อสนองความคิดที่ว่า การมีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน จะทำให้ทัศนคติของชุมชนต่อโรงเรียนดีขึ้น จุดมุ่งหมายคือ ต้องการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วม สิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และทัศนคติต่อสถานศึกษาของรัฐ ผลการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างระดับทัศนคติ และระบบโรงเรียนในแต่ละสิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีค่าความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของชุมชนต่อสิ่งแวดล้อม หรือทัศนคติของชุมชนกับระดับการเข้าร่วมในกิจการของโรงเรียน

จากวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยภายในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ ที่ได้เสนอมานี้แล้ว ทั้งงานวิจัยด้านกระบวนการคิด การมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการจัดการศึกษา สื่อการเรียน การจัดการกระบวนการเรียนการสอน การส่งเสริมการทำวิจัย ความรู้ความเข้าใจในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บางสิ่งยังเป็นปัญหาในการปฏิบัติ เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนนั้น คณะครูขาดความสัมพันธ์กับผู้นำท้องถิ่นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของโรงเรียนประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดสำนึกในการมีส่วนร่วม ส่วนงานวิจัยอื่น ๆ นั้น พบว่า ประสบการณ์ของครูมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของผู้เรียน

กรอบความคิดในการวิจัย

